

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

11.05 – МР. 585 “С” 2021.10.29. 010 ПЗ

Мороз Олег Васильович

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан гуманітарно-педагогічного Завідувач кафедри

факультету

(назва факультету (ННІ))

педагогіки

(назва кафедри)

І. М. Савицька

(підпис)

(ПІБ)

(підпис)

(ПІБ)

Р. В. Сопівник

«__» _____ 2021 р.

«__» _____ 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ
АГРАРНИХ КОЛЕДЖІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ
МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ»

Спеціальність: «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма: «Педагогіка вищої школи»

Магістерська програма: «Методика навчання циклу»

Орієнтація освітньої програми: «освітньо-професійна»

Керівник магістерської роботи

д-р. пед. н., доцент

(науковий ступінь та вчене звання)

Сопівник Руслан Васильович

(підпис)

(ПІБ)

Виконав

(підпис)

(ПІБ)

Мороз Олег Васильович (Oleh Moroz)

КИЇВ – 2021

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

З А Т В Е Р Д Ж У Ю
Завідувач кафедри педагогіки
Д-р.пед.н., доц. Р. В. Сопівник
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)
«_____» _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Спеціальність: «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма: «Педагогіка вищої школи»

Магістерська програма: «Методика навчання циклу сільськогосподарських дисциплін»

Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Тема магістерської роботи: «Формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від _____ 2020 р. № «_____»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «_____» _____ 2021 року

1. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про професійну освіту», Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді; Закон України «Про охорону праці», Кодекс законів про працю України, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про пожежну безпеку», Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні аспекти формування комунікативних навичок студентів з використанням інтерактивних методів виховання.
2. Формування комунікативних навичок студентів-аграріїв використанням інтерактивних методів виховання.
3. Аналіз експерименту у студентів аграрних коледжів.

Дата видачі завдання: _____ 2021 р.

Керівник магістерської роботи

(підпис) (прізвище та ініціали)

Сопівник Р.В.

Завдання прийняв до виконання

(підпис) (прізвище та ініціали)

Мороз О.В.

РЕФЕРАТ

НУБІП України

Магістерська робота на тему «Формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання».

НУБІП України

Обсяг і структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел інформації (103 найменувань) та двох додатків. Загальний обсяг дорівнює 102 сторінки основного тексту, містить 19 таблиць, 4 рисунки.

НУБІП України

Ключові слова: ФОРМУВАННЯ, КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ, АГРАРНІ КОЛЕДЖІ, СТУДЕНТИ-АГРАРІЇ, ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

НУБІП України

У даній роботі вивчається проблема формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання. З'ясовано, що багато науковців філософів, педагогів, психологів досліджували питання формування комунікативних навичок у студентів, проте питання формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання не знайшло на даний час достатнього розкриття в контексті педагогіки, що зумовлює актуальність нашої теми.

НУБІП України

В першому розділі нашої роботи «Теоретичні аспекти формування комунікативних навичок у студентів-аграріїв з використанням інтерактивних методів виховання» зроблено аналіз науково-педагогічної літератури з теми роботи, досліджено комунікативні навички майбутнього фахівця-аграрія та визначено поняття «комунікативні навички студентів-аграріїв» і його структуру.

НУБІП України

В другому розділі нашої роботи, «Реалізація педагогічних умов формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання у майбутніх фахівців в аграрних коледжах» описано формуючий етап педагогічного експерименту з формування комунікативних навичок у студентів-

аграріїв з використанням інтерактивних методів виховання у Бережанському аграрному коледжі.

В третьому розділі нашої роботи, «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання у студентів Бережанському аграрному коледжі» було висвітлено аналіз результатів педагогічного експерименту за реалізацією визначених та обґрунтованих педагогічних умов на констатувальному та контрольному етапі дослідження.

Висновки експериментального дослідження показують значну динаміку, формування комунікативних навичок, що доводить ефективність визначених педагогічних умов формування комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв в коледжах з використанням інтерактивних методів виховання.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ.	7
1.1. Сучасні наукові підходи до визначення поняття «комунікативні навички студентів-аграріїв» у сучасній науково- педагогічній літературі	7
1.2. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів-аграріїв з використанням інтерактивних методів виховання	12
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ.....	24
2.1. Залучення студентів аграрних коледжів у практичну самостійну діяльність, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для прояву комунікативних навичок.....	24
2.2. Моделювання професійно-орієнтованих завдань діалогічної та групової взаємодії з використанням інтерактивних методів виховання у майбутніх фахівців аграрної сфери.....	30
2.3 Використання завдань і вправ з інтерактивними методами виховання для підвищення комунікативної активності студентів в аграрному коледжі.....	34
Висновки до другого розділу.....	39

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА

ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК З ВИКОРИСТАННЯМ
ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ

БЕРЕЖАНСЬКОМУ АГРАРНОМУ КОЛЕДЖІ 41

3.1 Загальні питання організації та проведення
експериментальної роботи з визначення рівнів сформованості
комунікативних навичок у студентів-аграріїв..... 41

3.2 Аналіз результатів педагогічного експерименту 57

Висновки до третього розділу 64

ВИСНОВКИ 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 67

ДОДАТКИ 77

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність. В умовах модернізації вітчизняної освіти, особливо, у сфері підготовки майбутніх фахівців у вищій школі гостро постає проблема добору і фахової підготовки найбільш здібної, талановитої молоді що мають розвинені комунікативні навички.

Актуальність вивчення педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання зумовлена низкою чинників. По-перше, перехід людства від індустріальної моделі розвитку до інформаційної, що зумовив зміни у цілях, змісті, а відповідно, й у функціях та завданнях діяльності сучасного аграрія. Ефективність інноваційної діяльності в аграрній сфері неможлива без сформованих комунікативних навичок у фахівців. Ці навички найбільш

ефективно розвиваються за допомогою інтерактивних методів виховання під час освіти. Це обумовлює сучасні вимоги до особистості майбутніх фахівців-аграріїв. По-друге, динамізм сучасного розвитку суспільства потребує від

закладів вищої освіти забезпечити засвоєння студентами-аграріями не тільки здобутків їх професійної направленості, але й здобутків соціальної спрямованості, зокрема розвитку інтерактивними методами виховання комунікативних навичок. По-третє, усвідомлення державою важливості проблеми формування комунікативних навичок як однієї зі складових

підготовки майбутніх фахівців усіх профілів вищої школи (закони України «Про освіту», «Про Вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки). Четверте, майбутній фахівець-аграрій мусить вільно володіти комунікативними навичками, тому що стрімкий розвиток цивілізації потребує

від особистості високої професійної, інтелектуальної і соціальної мобільності, підґрунтям якої вони і є. П'яте, для інтеграції освіти в європейській освітній простір, інтернаціоналізації вищої освіти, для забезпечення конвертованості українських дипломів і академічної мобільності студентів-аграріїв необхідно готувати висококваліфікованих майбутніх фахівців зі сформованими

комунікативними навичками. Це забезпечить збалансовану відповідь основним викликам, що стоять перед українською освітою згідно положень Болонського процесу. Шосте, для вирішення проблем підготовки майбутніх фахівців аграрної

сфери у коледжах вкрай необхідним є знання закономірностей та механізмів

формування комунікативних навичок у них. Виникає потреба визначення

дефініції «комунікативні навички студентів-аграріїв» та її складових; визначення критеріїв сформованості комунікативних навичок студентів-аграріїв; визначення

та обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних навичок

майбутніх фахівців аграрної сфери в коледжах; пошуку ефективних механізмів

формування комунікативних навичок; застосування інтерактивних методів

виховання в процесі розвитку комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження стали наукові ідеї,

представлені в працях таких вітчизняних вчених як: М. Згуровський, О. Коваленко, Г. Півняк,

О. Романовський, Д. Годлевський, Г. Данченко, С. Козак, В. Куніцина, Ю.

Ємельянов, Ю. Жуков, І. Зимня, М. Лісіна, Є. Мелібруда, Л. Петровська,

Н. Назаренко та ін. Процесу виховання майбутніх фахівців аграрної сфери

сприятиме значний досвід сучасного виховання та розвитку особистості, який

накопичено у вітчизняній педагогіці. Цьому присвячені праці таких вітчизняних

вчених як І. Бех, І. Буцик, Г. Васянович, Н. Діра, О. Коберник, М. Козяр, О.

Лаврінченко, М. Солдатенко, Р. Сопівник, В. Пабат, Г. Шевченко, В. Шинкарук.

А сучасна вітчизняна дослідниця В. Ягодникова присвятила своє докторське

дисертаційне дослідження саме використанню інтерактивних методів виховання в освіті.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, які певною мірою

сприяють вирішенню зазначеної проблеми, можна констатувати, що в сучасній

педагогічній науці недостатньо дослідження проблеми формування

комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням

інтерактивних методів виховання.

Актуальність означеної проблеми посилюється необхідністю усунення виявлених під час дослідження суперечностей, що існують у теорії і практиці вищої школи, а саме: між потребою суспільства у фахівцях аграрної сфери з високим рівнем сформованості комунікативних навичок і відсутністю науково-обґрунтованої системи формування комунікативних навичок у студентів в аграрних коледжах; між переважанням у коледжах традиційних технологій та методів підготовки студентів-аграрів і необхідністю переорієнтації на виховання з використанням інтерактивних методів, що передбачає впровадження інноваційних педагогічних форм і методів.

Отже, актуальність проблеми, її теоретична та практична значущість і водночас недостатня розробленість, а також необхідність подолання зазначених суперечностей зумовила вибір теми дослідження: «Формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання».

Мета дослідження – полягає в розробленні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Відповідно до поставленої мети в дослідженні визначено такі завдання.

1. Визначити суть та структуру комунікативних навичок студентів аграрних коледжів.
2. Теоретично обґрунтувати та розробити педагогічні умови формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.
3. Експериментально перевірити вплив розроблених педагогічних умов на формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Об'єкт дослідження – формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використано комплекс таких методів дослідження: теоретичних – вивчення та аналіз наукових джерел з метою з'ясування стану розробленості зазначеної проблеми, визначення теоретичних засад і ключових понять дослідження (аналіз, синтез, класифікація, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, порівняння), емпіричних – для визначення рівня сформованості комунікаційних навичок студентів аграрних коледжів (педагогічне спостереження, бесіда, тестування, контент-аналіз), для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання (педагогічний експеримент), статистичних – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних (методи математичної статистики).

Наукова новизна – вперше обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання (коучинг, самокоучинг, метод рольового моделювання конкретних ситуацій, метод ділових бесід, ділові і рольові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій); уточнено: критерії сформованості комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрної сфери (когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний), сутність поняття комунікативних навичок студентів-аграріїв; набула подальшого розвитку структура комунікативних навичок студентів-аграріїв, інтерактивні методи виховання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ

1.1. Сучасні наукові підходи до визначення поняття «комунікативні навички студентів-аграріїв» у сучасній науково-педагогічній літературі

На початку XXI століття перед професійною освітою України поставили нові завдання, висунуті суспільством і потребами часу. Зважаючи на швидкість науково-технічного прогресу та економічний розвиток, прагнення нашої країни увійти в єдиний економічний простір, зростають вимоги до якості підготовки фахівців. Розвиток суспільства зумовлює необхідність модернізації та удосконалення професійної освіти фахівців, зокрема студентів-аграріїв.

Багато хто з сучасних дослідників професійної освіти займається дослідженнями в науковій організації освітнього процесу (С. Архангельський, Ю. Бабанський, І. Бех, Г. Васянович, В. Кремень, В. Кудін [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]).
Перехід до компетентнісно-орієнтованої парадигми сучасної освіти обумовив необхідність дослідження формування багатьох професійних та соціальних навичок. Ця проблема висвітлена в працях таких відомих дослідників як: І. Зимня, С. Клепко, В. Краєвський, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Овчарук, А. Хуторської, Дж. Равен, Г. Халащ, В. Хутмакер, [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17]. Одним із напрямів удосконалення професійних та соціальних навичок фахівців є формування комунікативних навичок під час професійної підготовки студентів, насамперед з використанням інтерактивних методів виховання. Проблеми спілкування і комунікативної діяльності досліджували такі вчені як О. Бодальов, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, О. Дурія, С. Рубінштейн, П. Вацлавік, О. Гойхман, Л. Зубенко, Л. Нечепоренко та ін. [18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29].

Прояв комунікативних навичок у майбутніх фахівців відбувається перш за все у спілкуванні. Спілкування – це самостійна форма особистісної активності, результатом якої виступають відносини з іншими людьми. І мова тут йдеться про

дію, не про вплив одного суб'єкта на інший, а про взаємодію. Для спілкування потрібні як мінімум дві людини, кожна з яких є саме суб'єктом. В даний час розвиток педагогіки та психології вимагає аналізу багатьох її питань в зв'язку з

вивченням спілкування. Спілкування є багатоплановим процесом розвитку контактів між людьми, породжуваних потребами спільної діяльності. Наведемо

кілька визначень спілкування. Г. Андреева визначає спілкування як «специфічну форму взаємодії людини з іншими людьми як членами суспільства; в якій

реалізуються соціальні відносини людей [30, с. 100]. Л. Столяренко стверджує,

що «Спілкування – процес взаємодії людей, соціальних груп, спільнот, в якому відбувається обмін інформацією, досвідом, здібностями і результатами діяльності» [31, с. 3]. Психологічний словник трактує термін «спілкування» як

«взаємодія двох або більше людей, що складається в обміні між ними інформацією пізнавального або афективно-оціночного характеру» [32].

Вивчення проблеми взаємозв'язку та розвитку особистості і спілкування у вітчизняній педагогіці та психології має досить багату традицію, цією проблемою займалися такі відомі вчені як: Б. Ананьєв, С. Рубінштейн,

Л. Виготський, В. Мясіщев, Д. Ельконін [33; 34; 35; 36; 37].

У сучасних умовах необхідність формування комунікативних навичок важлива для фахівців різного профілю, що зумовлено збільшенням обсягів інформації та контактів різних видів, але вміння спілкуватись на високому рівні є особливо важливим для професійної діяльності представників такого типу професії як «людина-людина», наприклад фахівці-аграрії, тому розвиток

сучасного суспільства потребує висококваліфікованих спеціалістів, у яких комунікативні навички є професійною, а не тільки загальною характеристикою особистості. А. Бандурка, С. Бочарова, Є. Землянецька наголошують, що «поза

спілкуванням немислиме людське суспільство. Спілкування виступає у ньому засобом поєднання індивідів і разом з тим є засобом їх розвитку в особистісному й професійному аспектах» [38, с. 106].

Грунтуючись на наукових поглядах щодо визначення спілкування як специфічного виду діяльності, слід зазначити, що для розвитку та вдосконалення

будь-якої діяльності людина повинна вчитися, працювати над собою, поширювати свої знання та вміння. Комунікативні навички у студентів-аграріїв не можуть розвинутиися без відповідних зусиль як з боку викладачів, так і з боку

самих студентів. Володіння комунікативними навичками у спілкуванні дає змогу

сучасному фахівцю легко встановлювати контакти з співрозмовниками, виявити

себе розумною, вихованою людиною, сприяє кар'єрному зростанню й розвитку власної особистості. На думку Е. Мерманн, «саме комунікативні здібності

людини, те, наскільки вона здатна відправляти і сприймати різні інформаційні

повідомлення, в більшість випадків визначають її успішність у роботі та в

особистому житті» [39, с. 14].

Окремо в теорії спілкування виділяють професійне спілкування.

Професійне спілкування є частиною структури моделі майбутнього фахівця,

зокрема, у студента-аграрія. О. Пономарьов розглядаючи загальну структуру

моделі спеціаліста, виділяє професійну компетентність, соціальну

компетентність, а також професійно та соціально значущі особистісні якості. Але

кожен компонент структурної моделі містить елементи, які стосуються

комунікативної компетентності [40]. Професійні навички включають в себе

високу комунікативну культуру й психолого-педагогічну підготовку, необхідну

для формування інноваційного характеру майбутніх фахівців, їх освіти;

соціальні навички містять уміння професійного спілкування, володіння

психологією спілкування й культурою мови, вміння вести дискусію, й

аргументовано впливати на людей, вселяти їм інноваційний характер мислення;

вагомі особистісні якості у професійній і соціальній сферах – розвинуті

організаторські і комунікативні здібності, вміння переконувати людей, доводити

свою позицію, надихати людей до вирішення завдань організації й успішного

досягнення поставлених цілей.

Дослідниця А. Маркова, серед складових професійної компетентності

фахівця, поміж іншого виділяє: соціальну, комунікативну компетентність – це

володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю,

основами співробітництва, а також характерними для даної професії прийомами

фахового спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці; особистісну компетентність – це володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості [41].

Аналізуючи професійну компетентність фахівця, А. Маркова виділяє комунікативні навички як складову професійної компетентності, які є необхідною умовою для здійснення колективної діяльності, для професійного спілкування між членами трудового колективу, для налагодження співробітництва з іншими.

Таким чином, порівнюючи точки зору дослідників щодо структури професійної компетентності майбутніх фахівців, ми погоджуємося з дослідниками О. Ігнатюк, А. Марковою, В. Петрук, Л. Щербатюк, які окремо виділяють у структурі професійної компетентності фахівця комунікативні навички і розуміють під ними спрямованість особистості на встановлення зв'язків з колегами, вміння будувати діалог, чітко та послідовно викладати думки, що полегшує спілкування у професійній діяльності та підвищують її ефективність [41; 42; 43; 44; 45].

Проаналізувавши підходи цих науковців до визначення складових професійної компетентності майбутніх фахівців взагалі і майбутніх спеціалістів аграрної сфери зокрема, ми можемо зробити висновок, що комунікативні навички є необхідною складовою професійного становлення студентів-аграріїв і є однією з умов їх особистісного і професійного зростання.

Комунікативні навички важливі не тільки для професійного становлення майбутніх фахівців аграрної сфери, а й для їх повсякденного життя. А. Петровський і М. Ярошевський зазначають, що «ніяка людська спільнота не може здійснювати повноцінну спільну діяльність, якщо не буде встановлено контакт між людьми, до неї включеними, і не буде досягнуто між ними належного взаєморозуміння» [46, с. 232]. Цілком погоджуючись з цим висловленням, слід зауважити, що у сучасних студентів виникають певні

труднощі у викладенні власних думок, що ускладнює взаєморозуміння не тільки між викладачами та студентами, а також між самими студентами.

Сучасний стан загальної культури нашого суспільства, зниження рівня володіння правилами та нормами літературної мови також не сприяють розвитку культури мовлення та формуванню комунікативних навичок. Погіршує стан засилля закордонних неякісних фільмів, відмова молоді від читання книжок, забруднення мовлення непотрібним використанням іношомовних слів, перенесення сленгу до студентської аудиторії та спілкування з викладачами.

Комунікативні навички майбутніх фахівців аграрної сфери цілеспрямовано формуються на заняттях з гуманітарних дисциплін, тому що процес освіти є спілкуванням викладача та студента, взаємодією між ними, що є важливим чинником підвищення якості освітнього процесу. З цього приводу є

доречне визначення навчання, запропонованого А. Вербицьким: «Навчання – це особливим чином організоване спілкування, в процесі якого утворюється і тим самим засвоюється соціальний досвід, що складає зміст навчання»[47, с. 6]. Отже, володіння комунікативними навичками на високому рівні є необхідним для всього освітнього процесу і для професійної діяльності майбутніх фахівців-аграріїв.

Підсумовуючи, погляди різних вчених щодо важливості ділового спілкування і розвитку комунікативних навичок у професійному спілкуванні, слід зазначити, що комунікативні навички сприяють професійному успіху і кар'єрному зростанню майбутнього фахівця-аграрія, допомагають йому почуватися впевнено у суспільстві, відповідати сучасним вимогам суспільства до особистості високого професіонала, культурної особистості. Володіння комунікативними навичками на високому рівні особливо важливі для фахівців, що займають керівні посади будь-якого профілю, зокрема в аграрній галузі.

Володіння цими навичками на високому рівні дозволяє їм вільно спілкуватися з підлеглими; зрозуміло, чітко й лаконічно викладати свої думки; допомагати впливати на інших людей та переконувати, відстоювати власну думку; зрозуміло і цікаво викладати інформацію; проводити наради, ділові переговори тощо.

Сформовані комунікативні навички значною мірою зумовлюють успіх вирішення та виконання професійних завдань.

Таким чином, формування комунікативних навичок у майбутніх фахівців-аграріїв є однією з важливих умов їх ефективної професійної діяльності, необхідною складовою професіоналізму сучасного аграрія, що зумовлюється

високим рівнем володіння навичками ділового спілкування, вмінням встановлювати і підтримувати контакти з колегами та керівництвом. Володіння

комунікативними навичками на високому рівні сприяє не тільки налагодженню відносин у студентській групі, а також допомагає кар'єрному зростанню

майбутніх фахівців-аграріїв. Зробивши аналіз поняття «комунікативні навички»

у сучасній науковій літературі, можемо визначити «комунікативні навички студентів аграрних коледжів» як складову їх професійної компетентності. Ця

складова є необхідною умовою для виконання колективної діяльності, для

взаєморозуміння між членами трудового колективу, для налагодження

співробітництва в аграрній сфері. Виявлено, що до структури «комунікативних навичок студентів аграрних коледжів» відносяться такі компоненти:

когнітивний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний. Зазначено, що в

сучасній педагогічній науці недостатньо досліджено проблему формування

комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

1.2. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів-аграріїв з використанням інтерактивних методів виховання

В сучасній педагогіці педагогічні умови мають роль інструменту з'єднання і адаптації традиційних підходів до освіти та новітніх педагогічних технологій, адже

вони спрямовані не просто на введення певних форм та методів роботи в освітній процес, а на створення особливо організованого професійного середовища, в якому

студенти аграрних коледжів мають можливості для професійного та особистісного зростання.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає «умову» як «необхідну обставину, яка уможливило здійснення створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», «обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» [48, с.1506]. Найбільш вдале визначення педагогічних умов, на наш погляд, було запропоновано О. Пехотою, яка визначила педагогічні умови як систему певних методів, форм, реальних ситуацій та матеріальних умов, що об'єктивно сталися або суб'єктивно створені та сприяють досягненню чітко сформульованої педагогічної мети [49].

Таким чином, для формулювання педагогічних умов нам необхідно: чітко визначити педагогічну мету, задати напрями, форми та методи педагогічної дії, спрогнозувати ефекти дії педагогічних умов.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив нам зробити висновок, що формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів під час освітнього процесу буде найбільш ефективним при виконанні таких педагогічних умов:

- залучення студентів аграрних коледжів у різні види практичної самостійної діяльності, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для застосування комунікативних і рефлексивних умінь та зумовлює їх прояв;

- моделювання професійно-орієнтованих завдань з використанням інтерактивних методів виховання, які вимагають від майбутніх фахівців аграрної сфери вибору оптимальних способів спілкування у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії;

- використання в освітньому процесі аграрного коледжу завдань і вправ з інтерактивними методами виховання, спрямованими на підвищення комунікативної активності студентів.

Наведені педагогічні умови повинні застосовуватися з першого курсу протягом всього освітнього процесу у аграрному коледжі.

Особливого значення в процесі формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів ми надаємо інтерактивним методам виховання.

Адже виклики часу вимагають від нас постійного розвитку та пошуку нових форм та методів педагогічної діяльності.

Першою педагогічною умовою формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів ми пропонуємо залучення їх у різні види практичної самостійної діяльності, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для застосування комунікативних і рефлексивних умінь та зумовлює їх прояв.

На нашу думку, саме самостійна діяльність, що здійснюється в коледжі: аудиторній та поза аудиторній роботі вищого освітнього закладу підвищує здатність до пошуку та оволодіння новою інформацією, забезпечує здатність до адаптивності, сприяє мобільній зміні форм та методів педагогічної діяльності, допомагає формувати готовність до інновацій, підвищує загальну якість роботи.

Але найголовніше те, що самостійна діяльність є ефективним механізмом формування комунікативних навичок майбутнього фахівця аграрної сфери.

Практична самостійна діяльність в колективі людей, зокрема, у студентській групі, на курсі тощо, дає змогу студентам аграрного коледжу розвинути свої комунікативні навички та уміння. Ця робота також стимулює у студентів креативність при вирішенні педагогічних завдань та підсилює усвідомлення важливості сформованих комунікативних навичок для вирішення складних професійних проблем. Самостійна робота, що виконується в рамках позааудиторної діяльності, також створює унікальні умови для прояву ініціативи і дає можливість студентові проявити власний підхід до вирішення завдань, що найбільш органічно підходить його особистості та сприяє саморозкриттю.

При цьому вважаємо, що для формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів особливе значення буде мати самостійна робота, пов'язана з комунікативною роботою і професійним спілкуванням.

Велике значення самостійної роботи для загального процесу освіти наголошували ще класики педагогіки: Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Сучасні вітчизняні вчені підтримують цю тенденцію, серед них: В. Буряк, О. Дубасенко, В. Козаков, М. Солдатенко,

П. Підкасистий та ін. Дослідники вбачають у самостійній роботі найвищий прояв навчальної діяльності [50; 51; 52; 53; 54]. Водночас у наукових колах досі не вщухають дискусії не лише щодо форм та видів самостійної роботи, а й щодо сутності самого поняття.

Аналіз існуючих підходів до визначення самостійної роботи дозволив нам визначити, що самостійну роботу частіше за все визначають як:

- засіб організації систематичної пізнавальної діяльності студентів (П. Підкасистий) [55];

- одну з форм здобуття знань (І. Зимня) [56];

- засіб розвитку творчості студентів (Л. Туровська, П. Гальперін) [57; 58];

- форму управління навчальною діяльністю студентів, що стимулює розвиток ціннісного ставлення до знань, що здобуваються (Л. Рибалко) [59];

- засіб набуття навичок і вмінь самоосвіти (О. Мороз) [60];

- форму контролю та самоконтролю у освітньому процесі навчального закладу (Н. Промоторова) [61];

- унікальний навчальний метод, який забезпечує формування у майбутнього фахівця потреби у самоосвіті (В. Бондаревський) [62];

- найбільш ефективний прийом навчання, що дозволяє учням закріпити набуті теоретичні знання, вміння та навички (В. Ягупов) [63];

- таку систему організації педагогічних умов, що здатна забезпечити якісне управління навчальною діяльністю учнів (В. Граф) [64].

Кожне з цих визначень має свої сильні сторони та відображає різні сторони багатовимірного поняття самостійної роботи. На наш погляд, самостійну роботу доцільно визначати як систему методів та засобів освітнього впливу на студента, що здійснюється в аудиторній та позааудиторній діяльності з метою розвитку навичок самомотивації, самоконтролю, самоосвіти та самооцінки вмінь, під час якої набуваються навички ділового спілкування, конфліктної взаємодії, налагодження контактів, остаточно засвоюються або відпрацьовуються на практиці теоретичні знання про функції, форми, засоби, види професійного

спілкування, що отримані в процесі аудиторної роботи, формуються комунікативні навички.

Другою педагогічною умовою формування комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрної сфери є моделювання професійно-орієнтованих завдань з використанням інтерактивних методів виховання, які вимагають від студентів-аграріїв вибору оптимальних способів спілкування у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії.

Формування комунікативних навичок майбутнього фахівця-аграрія можливе тільки тоді, коли в коледжі студент буде поставлений у такі умови, які будуть наближеними до умов його майбутньої практичної діяльності, що можливо при використанні методів моделювання професійно-орієнтованих завдань. І. Дичківська зазначає: «навчання працювати має на меті формування

здатності ефективно оволодівати професійними навичками, вміння знаходити вихід у непередбачуваних виробничих ситуаціях, співпрацювати в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями та ефективно їх виконувати» [65, с. 4-5].

Сучасні науковці-педагоги (Ж. Богдан, І. Зязюн, В. Каплінський, Н. Кузьміна, Л. Савенкова, В. Семиченко, Т. Солодовник) називають моделювання найбільш ефективним методом для занурення майбутніх фахівців в умови реальної професійної діяльності [66; 67; 68; 69; 70; 71; 72]. Дослідники відзначають, що включення моделювання в освітній процес у вищому освітньому закладі допомагає побудувати «міст» між теоретичними знаннями та

вміннями і навичками, які будуть застосовуватися майбутніми фахівцями у професійній діяльності. На наш погляд, моделювання професійних ситуацій, що формують у студента комунікативні навички в діалогічній та груповій взаємодії,

будуть підвищувати рівень ділової комунікації майбутніх фахівців-аграріїв. Крім того, моделювання суттєво підвищує рівень комунікативної активності студентів, підштовхуючи їх до пошуку більш нестандартних вирішень професійних ситуацій за допомогою комунікативних навичок та вмінь.

М. Буланова-Топоркова зазначає, що введення в освітній процес вищого освітнього закладу таких форм навчання як моделювання сприяє розвитку у студентів трьох типів активності:

1) активність відтворення (виражається у спрямованості студента на розуміння сутності процесів, запам'ятовування, відтворення отриманих знань, оволодіння вміннями за запропонованим зразком);

2) активність інтерпретації (виражається у виникненні у студента прагнення до опанування сенсу навчального матеріалу; встановленню зв'язків між знаннями, отриманими при вивченні предметів різної спрямованості; оволодінню засобами вирішення завдань у нестандартних умовах);

3) творча активність (виражається у прагненні до самостійного пошуку незвичайних шляхів розв'язання проблемної ситуації; інтенсифікації творчих інтересів студента) [73, с. 132-133].

У перекладі з латині слово «modulus» («модель») буквально означає «зразок, норма, міра». Маємо констатувати, що на сьогодні це поняття не має єдиного трактування. Аналіз психологічних та педагогічних досліджень дозволив нам виокремити такі трактування поняття «модель»: це певний тип штучно створеної конструкції; це зразок для копіювання та наслідування; це уявлення про реальний об'єкт, що відображає його основні властивості та риси.

З погляду філософської думки під моделлю розуміється уявна або реалізована матеріальна система, яка відтворює об'єкт дослідження таким чином, що її вивчення дає можливість краще пізнати цей об'єкт, формуючи в свідомості студентів «поняття-уявлення, поняття-пізнавання і поняття-відтворення» [74, с. 21].

У педагогічній науці поняття «моделювання» розглядається в різних контекстах. У найбільш широкому розумінні під моделюванням розуміється певний загальний аспект процесу пізнання. При цьому береться до уваги, що пізнання будь-якого явища чи процесу можливе лише за умови побудови уявної когнітивної моделі. В такому контексті моделювання є пізнанням нового [75]. На наш погляд, це визначення моделювання потребує уточнення. Моделювання

більш доречно визначати як процес пізнання, під час якого реальне явище чи об'єкт дійсності відтворюється в іншому об'єкті чи явищі, що створене штучно.

З погляду педагогічних завдань доцільно говорити про те, що модель – це створена педагогом штучна система, яка відтворює елементи, параметри, характеристики та компоненти реального об'єкта, що і дає нові можливості для вивчення цього об'єкта студентами.

Об'єктами моделювання в педагогіці може виступати діяльність, поведінка, процес спілкування або навіть сама особистість. Модель дає педагогові унікальну можливість – створити штучний об'єкт, що може надати студентам інформацію про об'єкт реальний [75]. Моделювання проблемних ситуацій в педагогіці може змусити студентів аграрних коледжів поставити себе на місце реального фахівця, оцінити власні можливості у розв'язанні проблемних ситуацій та проявити комунікативні навички.

О. Власенко зазначає, що підміна реального об'єкта штучним можлива лише за умов існування аналогії та відповідності між створеною моделлю та реальністю, «модель виконує свою роль лише тоді, коли ступінь її відповідності об'єкту чітко визначена. Досліджуючи модель, яка є аналогічною досліджуваному об'єкту реальності, ми отримуємо нові знання про цей об'єкт» [76, с. 90]. Нам імпонує це твердження, адже неточне відтворення моделі може призводити до створення у студентів викривленого уявлення про специфіку майбутньої професійної діяльності.

Підсумовуючи, можемо виокремити умови щодо ефективного моделювання професійно-орієнтованих ситуацій з використанням інтерактивних методів виховання:

- 1) моделювання професійно-орієнтованих ситуацій має виконуватися з використанням методів активного навчання (групових вправ, кейсів, сюжетно-рольових ігор);
- 2) професійно-орієнтована модель має містити елементи проблеми, вирішення якої потребує активізації комунікативних навичок та вмінь.

3) моделювання має виконуватися таким чином, щоб студенти почували себе вільними для залучення досвіду спілкування при вирішенні проблемних ситуацій в аграрному коледжі;

4) викладач має створити умови для вільного прояву студентами своїх думок, почуттів і переживань, навичок вербального та невербального спілкування, що будуть супроводжувати процес вирішення проблемної ситуації в аграрному коледжі.

Розуміння важливості практичного відпрацювання навичок взаємодії майбутніх фахівців аграрної сфери привело нас до використання інтерактивних методів виховання, що передбачає активну взаємодію студентів під час моделювання. В. Ягоднікова відзначає, що такі форми роботи дозволяють не тільки розвинути розуміння сутності проблеми, а й активізувати її емоційне сприйняття [77, с. 300].

Третьою педагогічною умовою пропонується використання в освітньому процесі аграрного коледжу завдань і виразів з інтегративними методами виховання, спрямованими на підвищення комунікативної активності студентів.

Активність в освіті є психолого-педагогічною проблемою, якою займалися багато науковців, такі як Н. Бернштейн, Ю. Гіппенрейтер, О. Леонтьєв, А. Петровський та ін. У психології під активністю розуміють «Дієловий стан людини як цілісність, що зв'язує єдині процеси, які протікають у внутрішньому плані (становлення мотивів, цілей, схем дій) та в плані поведінки (діяльність, дії, операції)» [46, с. 220].

Отже, можна сказати, що активністю в діяльності людини є виникнення внутрішніх процесів, таких як постановка цілей або досягнення поставленої мети та спрямованість особистості на виконання певних дій, що наближають людину до здійснення цієї мети.

Існує багато трактовок поняття комунікативної активності, або активності у спілкуванні. Проаналізувавши всі ці визначення можемо дійти висновку, що «комунікативна активність людини – це явище багатогранне, яке охоплює всю комунікативну діяльність людини, спрямоване на встановлення контактів та

взаємодії з іншими людьми, характеризує активну позицію особистості в спілкуванні як особливого виду діяльності.

Вправи та завдання, спрямовані на підвищення комунікативної активності, повинні допомогти студентам розкрити свої комунікативні можливості, відчутти важливість грамотно і чітко побудувати комунікативний процес як одна з умов ефективної діяльності, навчальної чи професійної.

Комунікативна активність людини характеризується такими ознаками, як ініціативність, інтенсивність, позитивне ставлення до спілкування, мотивація до встановлення контакту, зацікавленість у предметі розмови, широта, регулювання своєї поведінки, спрямованість на досягнення результату в розмові.

Найбільшому розкриттю можливостей студентів, їх активності в навчальній діяльності сприяє активне навчання, що допомагає вирішити низку завдань, які не в змозі вирішити традиційне навчання, зокрема» [78, с. 3]:

Щодо комунікативної активності під час виконання вправ і завдань, то активність відтворення полягає в якісному запам'ятовуванні та відтворенні знань про ділове спілкування, комунікативну діяльність, вербальні та невербальні засоби спілкування, ефективне слухання, взаємодії з людьми під час спілкування.

Активність інтерпретації комунікативних знань, умінь і навичок полягає у намаганні студентів застосувати отримані теоретичні знання в практичній комунікативній діяльності, виконуючи вправи й завдання, як прості, що вимагають лише повторення теоретичного матеріалу, так і більш складні, що дозволяють студентам-аграріям самостійно й нестандартно мислити.

Під творчою активністю студентів-аграріїв при виконанні вправ і завдань мається на увазі використання набутих комунікативних знань, умінь та навичок, що вимагають оригінального вирішення поставлених проблем і рішень ситуацій, що містяться у вправах і завданнях.

Під вправами в педагогіці прийнято розуміти багатократне виконання навчальних дій з метою відпрацювання умінь і навичок [79; 80; 81]. На нашу думку, активності студентів буде сприяти спеціальний відібраний зміст вправ і

завдань. Завдання і вправи повинні бути цікаві, містити актуальну або важливу для студентів інформацію, розглядати проблеми майбутньої професії, суспільного життя країни та світу, розглядати різноманітні ситуації, що мають декілька вирішень.

Відбір завдань та вправ, спрямованих на виконання одного з завдань вищої освіти – підготовка нового покоління майбутніх фахівців аграрної сфери у загальному і формуванні комунікативних навичок зокрема, повинно відбуватися за певними вимогами.

Підбор вправ і завдань повинен відповідати меті та завданням освіти аграрного коледжу. Мета і завдання є формуванням комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв для здійснення ефективного спілкування у процесу спільної професійної діяльності. Вправи і завдання повинні формувати у студентів-аграріїв вміння та навички вербального та невербального спілкування, навички ефективного слухання, перцептивні навички у спілкуванні, вміння оцінювати свою комунікативну діяльність та інших учасників спілкування.

Наступною вимогою є виховання особистості завдяки розвитку комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв у діловому спілкуванні.

Рівень та якість спілкування відіграє не останню роль у формуванні особистості, оскільки те, як людина спілкується, який словниковий запас вона має, як володіє мовним етикетом, визначає рівень її вихованості та загальної культури. Зміст вправ і завдань повинен бути таким, який допомагає виховати людину і підвищувати її загальний культурний рівень, тому що головне завдання освіти – виховання особистості та громадянина.

Таким чином, можна зробити висновок, що для підбору вправ і завдань з інтерактивними методами виховання, що спрямовані на підвищення комунікативної активності для формування комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв, необхідно дотримуватися певних вимог, а саме: мета й завдання навчання, виховання особистості, навчальні можливості студентів й рівень їх загальної підготовки, зміст навчального матеріалу.

Висновки до першого розділу.

1. Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення поняття «комунікативні навички» у сучасній науково-педагогічній літературі. Виявлено, що комунікативні навички є не тільки загальною характеристикою особистості, а й професійною характеристикою.

2. Визначено, що комунікативні навички виділяють як елемент професійної компетентності фахівця і розуміють під ними спрямованість особистості на встановлення зв'язків з колегами, вміння будувати діалог, чітко та послідовно викладати думки, що полегшує спілкування у професійній діяльності та підвищують її ефективність.

3. Зазначено, що комунікативні навички у студентів-аграріїв не можуть розвинути без відповідних зусиль як з боку викладачів, так і з боку самих студентів. Володіння комунікативними навичками у спілкуванні дає змогу сучасному фахівцю легко встановлювати контакти з співрозмовниками, виявити себе розумною, вихованою людиною, сприяє кар'єрному зростанню й розвитку власної особистості. Визначено суть поняття «комунікативні навички студентів аграрних коледжів».

4. Виявлено, що педагогічні умови в сучасній педагогіці мають роль інструменту з'єднання і адаптації традиційних підходів до освіти та новітніх педагогічних технологій, адже вони спрямовані не просто на введення певних форм та методів роботи в освітній процес, а на створення особливо організованого професійного середовища, в якому студенти аграрних коледжів мають можливості для професійного та особистісного зростання.

5. Виокремлено, що педагогічні умови формування комунікативних навичок у студентів повинні застосовуватися з першого курсу протягом всього освітнього процесу у аграрному коледжі.

6. Підкреслено, що особливого значення в процесі формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів надається інтерактивним методам виховання. Адже виклики часу вимагають постійного розвитку та пошуку нових форм та методів педагогічної діяльності.

7. Теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних навичок у студентів-аграріїв з використанням інтерактивних методів виховання в коледжах.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ

2.1. Залучення студентів аграрних коледжів у практичну самостійну діяльність, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для прояву комунікативних навичок

Першою педагогічною умовою формування комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв у рамках нашого дослідження стало залучення студентів у самостійну практичну діяльність, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для застосування комунікативних і рефлексивних умінь та зумовлює їх прояв.

Як до самостійної діяльності, що здійснювалась в рамках аудиторної та позааудиторної роботи нами було вирішено залучити студентів Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанському аграрному коледжі» до самостійної діяльності за вибором респондентів. Для експерименту були відібрані 16 студентів експериментальної групи третього курсу спеціальності 1001 – «техніка та енергетика аграрного виробництва». Формуючий етап експерименту проводився з 1 лютого 2021 по 31 травня 2021 року.

Постановка завдання. На стадії постановки завдання студентам експериментальної групи була представлена лекція-презентація, присвячена можливостям формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання під час самостійної діяльності майбутніх аграріїв. Під час презентації були висвітлені такі питання:

1. Сутність феномена спілкування та його функції.
2. Види спілкування.
3. Вербальна комунікація, основні засоби. Види мовленнєвої діяльності.
4. Поняття про монолог, діалог, полілог.

5. Невербальні засоби комунікації: жести, міміка, рухи тіла.

6. Перцептивна функція спілкування. Ідентифікація, рефлексія, емпатія.
Роль перцепції у комунікативному процесі.

7. Рефлексія як явище соціальної психології.

8. Навички активного та пасивного слухання та їх роль у процесі ділового спілкування.

9. Роль інтерактивних методів виховання у формуванні комунікативних навичок.

10. Види інтерактивних методів виховання.

Цей етап мав на меті викликати первинну зацікавленість та змусити студентів аграрного коледжу замислитися про формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання під час виконання самостійної роботи з проявом комунікативних умінь.

Стадія мотивування. Для того, щоб викликати у студентів особистісну зацікавленість у виконанні завдання на стадії мотивування, було застосовано два основні заходи: 1) метод психолого-педагогічної діагностики рівнів сформованості комунікативних навичок; 2) вступний теоретико-практичний курс щодо формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів.

Запровадження психолого-педагогічної діагностики рівнів сформованості комунікативних навичок серед студентів експериментальної групи дозволило з початку самостійної роботи не тільки виявити у них початкові комунікативні навички, а й досліджувати подальшу динаміку розвитку комунікативних вмінь студентів у процесі їх самостійної роботи. Психолого-педагогічна діагностика професійно-особистісного формування комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрної сфери проводилася як система заходів, що включала спостереження, вимірювання, контроль, корекцію і проектування професійно-значущих комунікативних навичок респондентів.

Перший етап діагностики здійснювався безпосередньо на стадії мотивування. За результатами діагностики для кожного зі студентів складався індивідуальний психологічний профіль, що описував ступінь сформованості

комунікативних навичок. Цей профіль обговорювався в індивідуальному порядку з кожним зі студентів з метою уточнення студентами найбільш актуальних для них напрямів формування комунікативних навичок з

використанням інтерактивних методів виховання. За результатами психолого-педагогічної діагностики студенти починали краще усвідомлювати сильні та слабкі сторони своєї комунікації.

Для всіх без винятку студентів-аграріїв самостійна комунікативна діяльність була новою. Саме тому на етапі мотивування було вирішено провести

низку лекцій про теорію і практику формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання в контексті самостійної роботи. Всі студенти експериментальної групи прослухали спецкурс на тему:

«Формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання під час самостійної діяльності майбутніх фахівців аграрного

профілю». Метою курсу було формування у студентів базових знань, навичок і вмінь, що дозволили б їм самостійно у себе формувати комунікативні навички, якісно організувати комунікативну діяльність та розвивати власні

комунікативні уміння. Цей курс був направлений на практичне оволодіння методиками формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання.

Під час роботи використовувалися такі форми проведення занять: лекції, майстер-класи, рольові розігрування, майстерні, комунікативні ігри. Навчальний курс фінішував підготовкою студентами презентацій, що об'єднувалися

загальною темою «Можливості формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання під час виконання самостійної роботи майбутніми фахівцями-аграріями».

За результатами проходження курсу та психолого-педагогічної діагностики рівнів сформованості комунікативних навичок студенти експериментальної групи склали індивідуальний звіт-презентацію, що своєю суттю був візуалізованим планом можливого формування комунікативних

навичок інтерактивними методами виховання у себе в умовах самостійної діяльності.

Стадія планування. На цій стадії студентами здійснювалося планування своєї самостійної аудиторної та поза аудиторної діяльності. Завдання на цій

стадії ставилося досить просте: студентам-аграріям необхідно було описати інтерактивні методи виховання, заходи, в яких вони будуть брати участь під час здійснення самостійної діяльності, та які можливості для саморозвитку вони вбачають у цих інтерактивних методах.

За результатами планування були проведені індивідуальні консультації зі студентами з використанням коучингових технологій. Зокрема студентам пропонувалося відповісти на питання: «Якої мети я хочу досягнути за результатами моєї самостійної роботи?»

Після того, як студент формулював свою мету, викладач зі студентом перевіряли її на відповідність критеріям постановки мети SMART (specific, measurable, attainable, relevant, time-bounded). Згідно з цими критеріями мета має бути:

- конкретно (specific), тобто передбачати визначений результат, якого студент може досягти в процесі виконання обов'язків викладача;

- вимірною (measurable), тобто має бути такою, що можна виміряти (наприклад, з використанням балів чи процентів під час психолого-педагогічної діагностики);

- досяжною (attainable), тобто такою, яку взагалі можливо досягнути студентові з огляду на його можливості та особистісні якості;

- значущою (relevant), тобто такою, що має особистісний зміст та значення для студента;

- відповідна конкретному часовому строку (time-bounded), тобто такою, яку можна досягти у визначені терміни [82, с. 143-144].

Постановка цілі та перевірка її за критеріями SMART дає можливість вирішити декілька завдань. По-перше, під час формулювання мети студент більш конкретно візуалізує той результат, якого хоче досягти. По-друге, студент

усвідомлює, що цей результат може бути конкретним, вимірним та мати позитивний вплив на його життя і майбутню професійну діяльність. По-третє, студент усвідомлює власну відповідальність за результат.

Стадії реалізації та формулювання звіту. На цій стадії психолого-педагогічний вплив викладача-координатора на майбутніх фахівців-аграріїв зводиться до мінімуму. Студенти самостійно виконують роботу та корегують план своєї діяльності, сформульований на стадії планування. При цьому викладач-координатор був доступний для консультацій через комунікаційні програмні додатки та соціальні мережі: facebook, Skype, Viber та ін

Важливо зазначити, що коли студент звертався до викладача для вирішення якоїсь проблемної ситуації на консультації, то викладач не давав студентові жодних визначених порад, а стимулював студента шукати самостійно вихід із ситуації. Стимулювання самостійного вирішення проблемної ситуації виконувалося із застосуванням таких запитань: «Які варіанти вирішення проблеми можливі?», «А що ще можна зробити?», «З якими труднощами можна зіштовхнутися, якщо обрати цей варіант дії?», «Як ти будеш діяти, якщо зустрінеш опір?» і т.п. Під час відповідей на ці питання студент обирав не просто «правильний» варіант дії, а той варіант, що був найбільш органічним саме для нього. Самостійне прийняття рішення також додає студентам впевненості у власних силах і переконує у власній силі досягти успіху будь у чому.

Стадія оцінки. На цій стадії студенти презентували результати індивідуальної самостійної діяльності. Під час презентації вони розповідали, які пункти плану їм вдалося виконати, а які ні, та чому; аналізували найбільш складні ситуації в своїй діяльності; і найголовніше – розповідали, чи вдалося їм досягнути фінальної мети – сформувати у себе комунікативні навички.

Викладач за результатами презентації надавав зворотний зв'язок, що був позитивним за емоційним забарвленням, підкреслював досягнення, які студентові вдалося здобути, та стимулював студентів до розмірковування над можливостями подальшого формування комунікативних навичок у себе.

У процесі виконання такої самостійної роботи студенти набувають досить конкретних навичок та вмінь, що сприяють розвитку й становленню ділової комунікації (таблиця 2.1).

У результаті виконання самостійної роботи за запропонованим планом ми можемо констатувати набуття учасниками експерименту важливого досвіду, що сприяв усвідомленню можливостей їх саморозвитку для формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання.

Таблиця 2.1

Показники ділової комунікації, що розвиваються під час виконання самостійної роботи

Стадія самостійної роботи студента	Комунікативні навички та вміння, що розвиваються
Постановка завдання	Відкритість до нового досвіду
Мотивування	Навички самомотивації, розвиток відповідальності, усвідомлення власних цінностей та орієнтирів
Планування	Рефлексія, комунікативні вміння, відповідальність
Реалізація/виконання завдання	Усвідомлення сутності феномена спілкування та його функцій; види спілкування; засоби вербальної комунікації; оволодіння монологічним, діалогічним та полілогічним видами мовленнєвої діяльності; засоби невербальної комунікації: (жести, міміка, рухи тіла), перцептивні навички спілкування (ідентифікація, рефлексія, емпатія); навички активного та пасивного слухання.
Формування звіту	Критичність мислення
Презентація результатів	Навички самопрезентації, публічного мовлення

Таким чином, використання першої педагогічної умови формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання буде сприяти когнітивним, комунікативно-діяльнісним та рефлексивним змінам, і призводити до формування комунікативних навичок майбутнього фахівця-аграрія як в коледжі, так і в майбутній професійній діяльності.

2.2. Моделювання професійно-орієнтованих завдань діалогічної та групової взаємодії з використанням інтерактивних методів виховання у майбутніх фахівців аграрної сфери

Ефективному виконанню другої педагогічної умови – моделюванню професійно-орієнтованих завдань діалогічної та групової взаємодії з використанням інтерактивних методів виховання, сприятимуть вимоги в коледжі до майбутніх фахівців аграрної сфери щодо вибору оптимальних способів спілкування у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії. Провідні педагоги коледжу успішно навчають студентів-аграріїв, використовуючи сучасні інтерактивні методи виховання та педагогічні технології: проблемне навчання, активне навчання, ігрові технології, технології співробітництва, метод проектів, кейс-технології, метод дебатів, ділові ігри (навчальні, виробничі, дослідницькі), аналіз конкретних ситуацій, імітаційні вправи; тематичні дискусії; «круглі столи», ігрове проектування; технології модульного навчання, технології дистанційного навчання, при цьому особлива увага приділяється питанням формування комунікативних навичок у майбутніх фахівців аграрної сфери в освітньому процесі коледжу.

При реалізації другої педагогічної умови ми використовували два основні інтерактивні методи виховання, що дозволяють моделювати професійно-орієнтовані ситуації, які б сприяли формуванню і розвитку комунікативних навичок студентів аграрного коледжу: метод рольового моделювання конкретних ситуацій, метод ділових ігор. Реалізація другої педагогічної умови відбувалася на практичних заняттях при вивченні студентами дисциплін гуманітарного циклу.

При використанні методу рольового моделювання конкретних ситуацій ми вирішили зосередитися на таких типах ситуацій, що потребують застосування комунікативних навичок та вмінь.

Перед моделюванням ситуацій майбутнім фахівцям аграрного профілю було представлено лекцію-презентацію про прийоми встановлення

взаєморозуміння з незнайомою досі людиною в професійній діяльності. Під час лекції-презентації студенти дізналися, що існують п'ять основних етапів встановлення взаєморозуміння: зняття бар'єрів у діловому спілкуванні; знаходження спільних інтересів; визначення принципів професійного спілкування; визначення якостей, що можуть завдати шкоди діловому спілкуванню; адаптація до партнера зі спілкування.

За результатами лекції-презентації студентам пропонувалося розбитися на пари та змоделювати ситуації спілкування за визначеними ролями. Студентам-аграріям пропонувалося для моделювання декілька ситуацій. У рамках кожної із ситуацій учасники моделювання отримували інструкції про своїх героїв. Інструкції тільки задавали загальний напрям побудови моделі соціальної взаємодії. Учасники розігрування мали наповнити модель комунікативним змістом. Опис ситуацій та інструкції до них наведено у додатку А.

За результатами розігрувань у групі студентів проводилася дискусія на тему «Чи завжди позитивне порозуміння між співбесідниками сприяє ефективності професійної діяльності?» Студенти аграрного коледжу аналізували ситуації, в моделюванні яких брали участь, та робили висновки щодо оманливості порозуміння і «добрих відносин» під час професійної діяльності. Також студенти експериментальної групи аналізували те, наскільки роль впливала на можливості їх самовираження та здатність до прояву комунікативних навичок.

Перед моделюванням конфліктних ситуацій студенти-аграрії слухали міні-лекцію на тему: «Конфлікти в професійної діяльності фахівця-аграрія». В рамках цієї лекції вони дізналися про основні форми та види конфлікту, особливості перебігу та наслідки конфлікту для організації та для учасників конфлікту. Після лекції студентам аграрного коледжу пропонувалося взяти участь у моделюванні конфліктних ситуацій професійної діяльності аграріїв. Кожен зі студентів експериментальної групи отримував опис ситуації, що містить у собі конфлікт. Завдання студентів – змоделювати вирішення конфлікту та презентувати його

своїм колегам із навчання. Опис ситуацій та інструкції до них наведено у додатку А.

За результатами моделювання студенти презентували своє рішення та можливі виходи із ситуації, яку вони моделювали. Їх одногрупники дискутували про правильність рішення і пропонували свої варіанти. Моделювання закінчувалось загальним обговоренням про можливі наслідки конфлікту для його учасників.

Моделювання ситуацій морального вибору, яке проводилось на практичних заняттях з дисциплін гуманітарного циклу, також відбувалося через рольове розігрування з використанням прийомів ефективного комунікативного спілкування. Моделюванню передувала лекція-дискусія «Цінності сучасного фахівця-аграрія в контексті формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання у студентів». Студенти експериментальної

групи дізналися про те, що таке педагогічна етика, цінності спілкування, бар'єри спілкування, універсальні цінності, типи морального розвитку особистості за допомогою комунікації. У перервах між логічними частинами лекції студенти висловлювали свою думку з питань: «Яке значення мають комунікативні навички в професійному профілі сучасного фахівця-аграрія?», «Які цінності актуальні у сучасному світі для процесу комунікації між колегами-фахівцями аграрної сфери?», «Які цінності найважливіші для мене, як майбутнього спеціаліста-аграрія?», «Які навички емоційного інтелекту важливі для ділового спілкування в аграрній сфері?»

Після завершення лекції-дискусії студентам пропонувалося в парах змоделювати розвиток ситуацій, що пов'язані з проявом комунікативних навичок та вмінь. Опис ситуацій та інструкції до них наведено у додатку Б.

За результатами моделювання студенти аграрного коледжу презентували рішення, до яких вони дійшли, своїм одногрупникам. Відбувалась загальна дискусія на тему «Як сформовані комунікативні навички впливають на якість роботи фахівця-аграрія?»

Особлива увага була приділена моделюванню ситуацій, присвячених розвитку комунікативних навичок студентів. На початку моделювання студентам експериментальної групи було прочитано міні-лекцію «Формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання у майбутніх фахівців аграрного профілю». Для моделювання студентів попросили розбитися на дві команди та проаналізувати проблему ситуацію, пов'язану з їх майбутньою професійною діяльністю. Опис ситуації та інструкції до них наведено у додатку А.

Також під час виконання другої педагогічної умови, при вивченні розроблених і випробованих в освітній процес дисциплін гуманітарного профілю застосовувалися інтерактивні методи виховання, які надавали студенту можливість змоделювати повноцінне заняття тривалістю в академічну годину.

На цьому занятті по заздалегідь заданій темі майбутній фахівець аграрної сфери виступає в ролі викладача, при цьому він повинен поєднувати лекційний матеріал з інтерактивними методами виховання, які передбачають застосування ефективних комунікативних прийомів, причому інтерактивні методи виховання повинні займати не менше 80% від обсягу заняття.

Ці заняття орієнтовані на взаємодію студентів аграрного коледжу як з предметною сферою, так і один з одним. Причому домінуючу позицію можуть і повинні займати саме студенти, роль викладача зводиться до напрямку їх роботи на досягнення основних цілей ігрового заняття. Цей метод не лише сприяє оптимальному засвоєнню нового і закріплення старого матеріалу, оскільки студенти стають суб'єктами навчального процесу, то вони можуть легше зрозуміти і запам'ятати навчальний матеріал, водночас така форма занять спрямована на формування і розвиток комунікативних навичок у майбутніх спеціалістів аграрної сфери шляхом взаємного впливу і дій студентів на інших членів колективу, що сприяє зміні та формуванню самого студента в системі своїх способів мислення і комунікативної поведінки.

За результатами реалізації моделювання професійно-орієнтованих завдань з використанням інтерактивних методів виховання, що вимагають від студентів

аграрного коледжу вибору оптимальних способів комунікативного впливу у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії, можемо зазначити, що у студентів експериментальної групи спостерігалось:

- підвищення інтересу до формування комунікативних навичок саме інтерактивними методами виховання;

- поглиблення знань щодо сутності феномена спілкування та його функцій, видів спілкування; засобів вербальної та невербальної комунікації;

- оволодіння монологічним, діалогічним та полілогічним видами мовленнєвої діяльності, оволодіння); перцептивними навички спілкування та навичками активного та пасивного слухання, рефлексивними навичками комунікації;

- оволодіння інтерактивними методами виховання для ефективного формування комунікативних навичок у коледжі.

Таким чином, використання другої педагогічної умови формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання буде сприяти когнітивним, комунікативно-діяльним та рефлексивним змінам, і призводити до формування комунікативних навичок майбутнього фахівця-аграрія як в коледжі, так і в майбутній професійній діяльності.

2.3 Використання завдань і вправ з інтерактивними методами виховання для підвищення комунікативної активності студентів в аграрному коледжі

Отже, наступною педагогічною умовою, яка забезпечить формування комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрного профілю є використання завдань і вправ з інтерактивними методами виховання, спрямованими на підвищення комунікативної активності студентів. Ця педагогічна умова впроваджувалася в процесі викладання різних курсів гуманітарних дисциплін Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанському аграрному коледжі».

Для реалізації третьою педагогічною умовою використовувався комплекс інтерактивних методів виховання та навчання, серед яких: проблемна лекція, опитування, бесіда, дискусія, ділові і рольові ігри, метод аналізу конкретних ситуацій.

Так майбутнім фахівцям аграрної сфери було запропоновано ситуації-проблеми і ситуації-вправи, з яких необхідно знайти вихід або запропонувати вирішення проблеми. Такі ситуації дають змогу студентам думати, аналізувати, активізувати мислення, шукати вирішення запропонованих проблем, висувати свої варіанти виходу з поданих ситуацій, сперечатися з одногрупниками, доводити власну точку зору. Також метод аналізу конкретних ситуацій допомагає вдосконалювати комунікативні вміння й навички, будувати діалог, висувати аргументи й контраргументи, вміти коректно відповідати на питання та відхиляти неприємні або незручні пропозиції. Приклади конкретних ситуацій наведено у додатку Б [92; 96; 97].

На практичних заняттях студентам експериментальної групи пропонувалось аналізувати не тільки ситуації, запропоновані викладачем, а також наводити приклади з власного життєвого та професійного досвіду. Це допомагало їм усвідомлювати роль спілкування у власному житті, використовувати суб'єктивний досвід, зрозуміти необхідність володіння комунікативними навичками, які є важливою умовою якості професійної діяльності кожної людини.

Наступний метод, який використовувався нами – ситуації успіху. Створення ситуацій успіху допомагало підвищити мотивацію до спілкування та оволодіння комунікативними навичками. Вплив цього методу є особливо дієвим для студентів з низьким рівнем сформованості комунікативних навичок і відсутністю впевненості у собі, він сприяв підвищенню інтересу до навчання, допомагав почуватися більш впевнено і самостійно виконувати завдання. Студенти експериментальної групи з низькою самооцінкою своїх можливостей починали вірити у власні сили, ставали більш активними під час виконання завдань, вступали в дискусії, у них розкривався прихований потенціал,

покращились досягнення у навчанні, з'явилося бажання вчитися й самовдосконалюватися, «ситуація успіху стає умовою виховання такого ставлення до навчання, яке сприяє появі й розвитку активності учнів у процесі навчання, їх самопізнанню, самонавчанню й самоформуванню» [83].

Побудовано цей метод на використанні завдань різної складності, починаючи від найпростіших, які під силу всім студентам до складних, які вимагають неординарних, творчих рішень. Як відзначає А. Белкін, «ситуація успіху – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів діяльності як окремої особистості, так і колективу в цілому» [84, с. 263].

Метою використання в освітньому процесі аграрного коледжу методу аналізу конкретних ситуації стало відпрацювання у студентів комунікативних вмінь та навичок і формування вміння самоконтролю та самоаналізу розвитку комунікативних навичок. Завдання полягало у застосуванні в практичній діяльності, наближеній до реальних професійно-педагогічних умов, набутих знань, умінь та навичок, їх корекція й удосконалення.

При використанні таких методів, як бесіда, дискусія, ділові і рольові ігри студенти виконували певні вправи і завдання. Під час їх виконання майбутні фахівці-аграрії відпрацювали комунікативні вміння та навички на практичних заняттях.

Студентам експериментальної групи пропонувалися вправи і завдання відповідно до теоретичного матеріалу, який викладався на лекційних заняттях. Будувалися практичні заняття з використанням інтерактивних методів виховання: спочатку надавалися прості вправи і далі переходили до більш складних завдань.

На цьому етапі використовувались такі форми навчання, як індивідуальна робота, робота в парах і групова робота. Зміст навчальних вправ та завдань добрано відповідно до структурних компонентів комунікативних навичок у студентів-аграріїв, а також відповідно до умови підвищення комунікативної активності студентів коледжу.

Під час підбору вправ і завдань ми користувалися працями Ф. Бурнарда, Л. Колмогорової, В. Куніциної, Л. Мітінці, Н. Казарінова, А. Панфілової, В. Семиченко, В. Пугачова, Дж. Лейхіффа та ін. [85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95; 96; 97].

Для формування комунікативних навичок, розвитку у студентів експериментальної групи навички активного та пасивного слухання використовувались такі вправи:

– вправа «Просте слухання» [86], спрямована на формування у студентів навички пасивного слухання. Процедура вправи полягає в розподілі груп на пари, де один стає «слухачем», інший – «доповідачем», завдання доповідача – говорити на запропоновану тему, а слухача – просто слухати партнера, ніяк не реагую на його слова. При цьому, у процесі вправи між учасниками не повинно відбуватися діалогу.

Завдяки цій вправі студенти експериментальної групи оволодівали навичками пасивного слухання, вчилися спокійно, без емоцій, не перебиваючи, вислуховувати співрозмовника, також запам'ятовувати з почутого якомога більше інформації.

Після завершення вправ у групі відбулося обговорення та аналіз навичок слухання (як учасники його виконували і що при цьому відчували), чому навчилися студенти; чи складно слухати іншу людину, ніяк не реагуючи; що змогли запам'ятати під час розповіді; яким чином набуті в результаті виконання цієї вправи знання можуть бути використані в професійній діяльності.

Для формування навичок активного слухання, використовувалась така вправа: група поділялася на пари, кожен учасник пари розповідав про якусь подію, яка відбулася з ним і залишила сильне враження (5-7 речень). Після того як розповідь закінчено, партнер повідомляв, як він зрозумів цю історію, починаючи переказ фразою «Як я почув ...». При цьому дотримувалася умова, що той хто переказує, не вносить ніяких доповнень, суджень чи інтерпретацій. Він повинен зрозуміти, а не аналізувати або оцінювати. У той же час він повинен переказувати своєю мовою, а не просто повторюючи розповідь слово в слово. На

наступному етапі доповідач оцінював, наскільки точний був переказ. Якщо находились які-небудь спотворення, він повторював історію, і слухач мав ще раз переказати її, як тепер він зрозумів повідомлення. Потім учасники міняються місцями.

Після вправ відбувалось обговорення наступних питань.

1. Опинившись в ролі слухача, наскільки точно з першого разу ви зуміли зрозуміти зміст почутого оповідання?
2. Опинившись в ролі доповідача, що ви відчули, коли ваш партнер намагався зрозуміти вас?
3. Що для вас було найбільш і найменш складним, коли потрібно було зрозуміти оповідання свого партнера?
4. Порівняйте отримані відчуття під час виконання завдання з вашим повсякденним досвідом спілкування [88, с. 97].

У студентів-аграріїв під час виконання цієї вправи формувались навички активного слухання – з'ясування, перефразация, резюмування, вони вчилися ставити питання типу: «Повторіть, будь ласка, ще раз», «Іншими словами, Ви вважаєте, що», «З Ваших слів можна зрозуміти» тощо, які допомагають уточнювати почуту інформацію і краще її запам'ятати. Навички активного слухання надалі потрібні під час виконання більш складних вправ, спрямованих на оволодіння вербальною комунікацією та вмінням встановити контакти з іншими людьми.

Також навички активного слухання допоможуть студентам у майбутній професійній діяльності краще запам'ятовувати та передавати точно необхідну інформацію, що є однією з умов ефективної роботи. Приклади вправ та завдань на оволодіння навичками ефективного слухання наведено у додатку Б [90; 91; 95].

Таким чином, завдання й вправи, що використовувались під час реалізації третьої педагогічної умови були підібрані й побудовані таким чином, щоб майбутні фахівці аграрного профілю мали можливість навчитися аналізувати комунікативні знання, вміння й навички, якими оволодівали впродовж

формування комунікативних навичок інтерактивними методами виховання буде сприяти когнітивним, комунікативно-діяльним та рефлексивним змінам, і призводити до формування комунікативних навичок майбутнього фахівця-аграрія як в коледжі, так і в майбутній професійній діяльності.

Висновки до другого розділу.

1. Виявлено під час проведення формуючого експерименту, що під час виконання самостійної роботи у студентів експериментальної групи набули динамічного розвитку наступні показники ділової комунікації: відкритість до нового досвіду; навички самомотивації, розвиток відповідальності, усвідомлення власних цінностей та орієнтирів; рефлексія, комунікативні вміння, відповідальність; Усвідомлення сутності феномена спілкування та його функцій; види спілкування; засоби вербальної комунікації; оволодіння монологічним, діалогічним та полілогічним видами мовленнєвої діяльності; засоби невербальної комунікації: (жести, міміка, рухи тіла); перцептивні навички спілкування (ідентифікація, рефлексія, емпатія); навички активного та пасивного слухання; критичність мислення; навички самопрезентації, публічного мовлення.

2. Зазначено, що за результатами реалізації моделювання професійно-орієнтованих завдань з використанням інтерактивних методів виховання, що вимагають від студентів аграрного коледжу вибору оптимальних способів комунікативного впливу у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії у студентів експериментальної групи спостерігалось: підвищення інтересу до формування комунікативних навичок саме інтерактивними методами виховання; поглиблення знань щодо сутності феномена спілкування та його функцій, видів спілкування; засобів вербальної та невербальної комунікації; оволодіння монологічним, діалогічним та полілогічним видами мовленнєвої діяльності, оволодіння); перцептивними навичками спілкування та навичками активного та пасивного слухання, рефлексивними навичками комунікації; оволодіння

інтерактивними методами виховання для ефективного формування комунікативних навичок у коледжі.

3. Підкреслено, що використання завдань і вправ з інтерактивними методами виховання підвищують комунікативну активність студентів-аграріїв.

Найбільш ефективними для формування комунікативних навичок були ситуації-проблеми і ситуації-вправи, з яких необхідно було знайти вихід або запропонувати вирішення проблеми майбутнім фахівцям аграрного профілю. Це

давало змогу студентам експериментальної групи думати, аналізувати, активізувати мислення, шукати вирішення запропонованих проблем, висувати

свої варіанти виходу з поданих ситуацій, сперечатися з одногрупниками, доводити власну точку зору. Також метод аналізу конкретних ситуацій допомагав респондентам вдосконалювати комунікативні вміння й навички,

будувати діалог, висувати аргументи й контраргументи, вміти коректно

відповісти на питання та відхилити неприємні або незручні пропозиції.

4. Визначено, що комплексне та послідовне використання всіх трьох педагогічних умов формування комунікативних навичок інтерактивними

методами виховання буде сприяти когнітивним, комунікативно-діяльним та рефлексивним змінам, і призводити до формування комунікативних навичок

майбутнього фахівця-аграрія як в коледжі, так і в майбутній професійній діяльності.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ У СТУДЕНТІВ БЕРЕЖАНСЬКОМУ АГРАРНОМУ КОЛЕДЖІ

3.1 Загальні питання організації та проведення експериментальної роботи з визначення рівнів сформованості комунікативних навичок у студентів-аграріїв

Дослідження проводилось на базі Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанському аграрному коледжі» до самостійної діяльності за вибором респондентів. На початковому етапі було проведено констатувальний експеримент. В дослідженні брали участь 32 студента навчальних груп третього курсу спеціальності 1001 – «техніка та енергетика аграрного виробництва». 24 чоловіка, 8 жінок віком від 17 до 20 років. Під час проведення педагогічного експерименту застосовувались емпіричні методи: (педагогічне спостереження, бесіда, опитування, тестування); статистичні – для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних (методи математичної статистики). Експеримент відбувався під час освітнього процесу в ході аудиторних та поза аудиторних занять 2021 року.

Для проведення нашого дослідження були застосовані такі методи:

1. Метод педагогічного спостереження. Під час організації спостереження ми керувалися принципами системності й систематичності, що передбачало інтегровану й регулярну фіксацію дій, ситуацій, процесів.

2. Бесіди зі студентами аграрного коледжу з метою уточнення необхідних експериментальних даних.

3. Тестування студентів аграрного коледжу

4. Метод опитування студентів аграрного коледжу. Визначення рівня знань, необхідних для формування комунікативних навичок.

5. Метод аналізу діяльності студентів аграрного коледжу.

6. Педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності визначених педагогічних умов формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання у студентів аграрних коледжів.

7. Методи математичної статистики з метою порівняння характеристик контрольної та експериментальної груп для визначення їх рівноцінності й перевірки достовірності отриманих у процесі експериментальної роботи результатів.

Експеримент було здійснено з дотриманням відповідних принципів, таких як: принцип цілісного вивчення особистості майбутніх фахівців аграрної сфери, добровільної участі респондентів у дослідженні, комплексного використання методів дослідження та інших.

Експеримент містив традиційні для педагогічного дослідження етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

На констатувальному етапі, відповідно до логіки здійснення педагогічного експерименту, вирішувалися такі завдання:

1. Визначалися критерії та показники, за якими вимірювалися рівні сформованості комунікативних навичок студентів-аграріїв.

2. Досліджувалися рівні сформованості комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрного профілю та визначалися їх характеристики.

3. Здійснювалася психолого-педагогічна діагностика сформованості компонентів комунікативних навичок майбутніх спеціалістів аграрної сфери на основі визначених методик.

4. Встановлювався початковий рівень сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів.

5. На підставі отриманих даних формувалися рівноцінні експериментальні групи.

Для вирішення першого завдання було здійснено аналіз довідкової і наукової психолого-педагогічної літератури стосовно критеріїв, що застосовуються у педагогічному експерименті.

Щодо вимог до критеріїв, то ми повністю поділяємо думку таких науковців як І. Блауберг, І. Ісаєва і Г. Макарова:

1) критерії повинні відображатися низкою показників через аналіз рівня вияву яких, можна зробити висновок щодо вираженості цього критерію;

2) критерії мають відображати динаміку досліджуваної якості у просторі й часі;

3) найбільш ефективним є підхід, що висуває як головний критерій таку суттєву характеристику, що забезпечує просування студента на більш високий рівень [98; 99; 100].

Прийнявши рішення обрати базовим критерієм виміру процес переходу від низького до високого рівня сформованості комунікативних навичок, ми окреслили як першочергову потребу дослідження визначення рівнів розвитку та співвідношення особистісних рис студента з рівнем сформованості комунікативних навичок. Такий підхід забезпечив перехід від кількісних до якісних показників аналізу.

За основу визначення критеріїв і рівнів сформованості комунікативних навичок студентів аграрного коледжу були визначені дослідження Т. Бутенко, С. Резнік [101].

Основними критеріями, що характеризують рівень сформованості комунікативних навичок студентів аграрного коледжу, на нашу думку, доречно визначити: когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний.

Когнітивний компонент комунікативних навичок складається з теоретичних знань про спілкування.

Про сформованість теоретичного знання щодо комунікативної спрямованості свідчать такі показники:

вичерпні знання й розуміння теоретичного матеріалу щодо форм, функцій, засобів спілкування;

володіння основними термінами щодо спілкування;

уміння визначати види та форми спілкування;

володіння знаннями про невербальні засоби спілкування;

знання теорії та напрямів щодо спілкування;
володіння знаннями про походження й розвиток спілкування;
розуміння важливості знань й умінь зі спілкування для розвитку
особистості у професійній діяльності.

Критерії сформованості теоретичного знань про комунікацію, розроблені
відповідно до рівня знань и вимог, відображено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Критерії сформованості теоретичного знань про комунікацію

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	повнота та глибина теоретичних знань щодо спілкування; розуміння термінів та понять з спілкування, уміння повністю розкривати зміст поставленого запитання, розуміння суті відповіді, закінченість думки, уміння робити самостійні висновки з теоретичних питань й узагальнювати сказане, знання різними наукових проблем та підходів щодо спілкування
Середній	досить поверхові теоретичні знання, часткове розуміння термінів та понять, вміння відповідати на поставлені запитання, не вдаючись до пояснень й деталей, неповне розуміння запропонованої відповіді, слабе вміння робити висновки й узагальнення
Низький	майже повна відсутність теоретичних знань про спілкування; неможливість відповідати на поставлені запитання, невміння робити висновки зі сказаного; відсутність орієнтування у термінах і поняттях

Визначення рівнів сформованості комунікативних навичок за цим
критерієм відбувалось за допомогою бесід, письмового та усного опитування.

2. Комунікативно-діяльнісний компонент комунікативних навичок має
такі складові:
– вміння застосовувати теоретичні знання в практиці комунікації;

– ефективність використання вербальних засобів спілкування у монологічному та діалогічному мовленні;

- адекватне використання невербальних засобів спілкування;
- володіння навичками ефективного слухання;

– володіння перцептивними навичками.

Основними критеріями формування монологічного мовлення є такі навички, яким повинні оволодіти студенти:

- навички логічно, чітко, послідовно будувати повідомлення;
- навички використовувати відповідні мовні засоби для правильного і

адекватного сприйняття мовлення іншими учасниками спілкування;

– навички зрозуміло і якісно передавати детальну інформацію;

– навички представляти висловлювання на професійні теми, розвиваючи

окремі точки зору та доходячи логічного висновку;

– навички ефективно використовувати невербальні засоби спілкування.

Перевірці підлягало усне висловлювання в монологічній формі (виступ з доповіддю, повідомленням, відповіддю на запиті).

Критерії сформованості монологічного мовлення, розроблено відповідно до рівня знань і вимог відображено в табл. 3.2.

Основними критеріями формування діалогічного мовлення студентів є такі:

– навички самостійно переносити знання та уміння спілкування у новій ситуації;

– навички встановити контакти з незнайомим співрозмовником;

– навички вести діалог, бесіду, дискусію таким чином, щоб отримати позитивний очікуваний результат;

- повні, змістовні, чіткі та зрозумілі відповіді на запитання;

– навички переконувати, доводити і відстоювати свої думки та ідеї;

– навички використовувати мовні засоби спілкування із співрозмовниками з метою встановлення і налагодження контактів;

- ефективне використання невербальних засобів спілкування.

Таблиця 3.2

Критерії оцінювання та рівні сформованості монологічного мовлення студентів

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	Чітке, логічне, послідовне мовлення; змістовне обґрунтування думки, багатство словникового запасу, вдале використання мовних засобів, використання інтонації; вміння зацікавити слухача, вміння виступати перед аудиторією з підготовленою або спонтанною промовою, ефективне використання невербальних засобів спілкування
Середній	Побудова висловлювання на репродуктивному рівні, тема розкрита досить поверхнево, мовлення зв'язне, але висловлювання характеризується деякими недоліками; відсутність аналізу й висновків; не завжди доречне використання невербальних засобів комунікації
Низький	Не завершена побудова висловлювання, незрозумілість змісту розповіді, відсутні логічна послідовність викладу та висновки; відсутність у висловлюваннях основної думки; недоречне використання невербальних засобів спілкування

Визначення рівнів сформованості комунікативних навичок за цим критерієм відбувалось за допомогою методик: «Оцінка комунікативних й організаторських здібностей особистості КОЗ-2 В. Снявського, Б. Федоришина», діагностики комунікативної установки В. Бойко [102].

Критерії сформованості діалогічного мовлення студентів, розроблені відповідно до рівня знань і вимог, відображено в табл. 3.3.

НУБІП України

Критерії оцінювання та рівні сформованості діалогічного мовлення студентів

Таблиця 3.3

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	Студенти самостійно проводять дискусії та обговорення за обраною темою, дотримуючись відповідної структури діалогу, вміють обґрунтовувати свої думки, використовують достатньо широкий словниковий запас. Проявляють уміння аргументувати та обґрунтовувати свої думки, добираючи відповідні мовні засоби й використовуючи невербальні засоби спілкування; вміють встановлювати контакти зі співрозмовниками
Середній	Студенти під час обговорення або дискусії відповідають на поставлені запитання, допускаючи помилки у мовному оформленні реплік, не завжди добре орієнтуються в обговорюваному питанні, недосконало володіють умінням аргументувати висловлене, не завжди вміють встановлювати контакти зі співрозмовниками
Низький	Студенти не вміють будувати розгорнуті відповіді на запитання, переважно відповідають «так» чи «ні», не можуть доводити свою точку зору, намагаються не брати участі у дискусіях та діалогах, не вміють ставити питання доповідачам, обмежений словниковий запас, невміння чітко і логічно формулювати свою думку; в окремих випадках вміють встановлювати контакти зі співрозмовниками

Критеріями формування навичок ефективного слухання є такі показники:

- вміння поважати співрозмовника і уважно його слухати;
- вміння використовувати прийоми активного слухання;
- вміння спонукати співрозмовника до подальшої бесіди;
- вміння правильно реагувати на настрій і емоції співрозмовника;

НУБІП України

– вміння з почутого робити висновки для подальшого продовження діалогу.

Критерії формування навиків ефективного слухання, розроблені відповідно до рівня знань і вимог, відображається в табл. 3.4.

НУБІП України

Таблиця 3.4

Критерії формування навиків ефективного слухання

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	Студент вміє уважно вислуховувати співрозмовника, відповідно до ситуації ставить необхідні запитання для уточнення інформації, ефективно використовує прийоми активного слухання, поважає співрозмовника, спонукає для подальшого викладу думок
Середній	Студент не завжди уважно ставиться до висловлювання інших, іноді недоречно ставить запитання співрозмовнику, з повагою ставиться до співрозмовника, але не завжди може правильно відтворити почуте й не завжди ефективно використовує прийоми активного слухання
Низький	Студент вислуховує співрозмовників у випадках, коли сам зацікавлений в обговорюваних темах, перебиває, не вміє відтворювати почуту інформацію, не завжди точно й повно може передати зміст

НУБІП України

Критеріями формування перцептивних навичок студентів-аграріїв є наступні показники:

- вміння розуміти й сприймати індивідуальні особливості співрозмовника;
- вміння оцінювати настрій співрозмовників за допомогою вербальних і

невербальних засобів спілкування;

- вміння ставити себе на місце співрозмовника з метою його розуміння настрою і намірів у спілкуванні;

- володіння навичками ідентифікації, рефлексії та емпатії;

НУБІП України

– вміння адекватно сприймати поведінку учасників комунікативної дії.
Критерії сформованості перцептивних навичок, розроблені відповідно до рівня знань і вимог, відображена в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Критерії сформованості перцептивних навичок

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	Студенти визначають настрій співрозмовника, можуть ставити себе на місце співрозмовника, адекватно розуміють індивідуальні особливості партнерів по спілкуванню
Середній	Студенти намагаються ставити себе на місце співрозмовника, проте не завжди визначають його настрій, не звертають увагу на його емоційний стан, не розуміють індивідуальних особливостей співрозмовника
Низький	Студенти не вміють визначати настрій співрозмовників, не намагаються зрозуміти співрозмовника і не звертають уваги на емоційний стан інших та їхні індивідуальні особливості

3. Рефлексивний компонент комунікативних навичок складається з формування вміння оцінювати власний комунікативний процес і вміння самооцінки.

Критеріями формування оцінного компонента структури комунікативних навичок є наступні показники:

- вміння оцінювати власну комунікативну компетентність;
- вміння здійснювати контроль за процесом спілкування;

– вміння використовувати результати аналізу процесу спілкування для уникнення помилок у майбутньому;

– вміння аналізувати помилки співрозмовників для конструювання подальшого продуктивного комунікативного процесу.

Критерії формування вміння оцінювати комунікативні процеси, розроблені відповідно до рівня знань та вимог, відображені в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Критерії оцінювання та рівні сформованості вміння навичок оцінювання

Рівень знань і вимог	Критерії оцінювання
Високий	Студенти вміють адекватно оцінювати рівень своєї комунікативної компетентності, аналізують мовлення, поведінку, виявляють свої помилки і вміють у наступному уникати їх у процесі спілкування
Середній	Студенти не завжди помічають власні помилки, намагаються контролювати процес спілкування з метою уникнення помилок у майбутньому, але не завжди роблять це правильно
Низький	Студенти не можуть проаналізувати комунікативний процес, не вміють аналізувати своє мовлення і поведінку, не звертають уваги на комунікативну діяльність інших учасників комунікативного процесу

Визначення рівнів сформованості комунікативних навичок за цим критерієм відбувалось за допомогою методик: «Опитувальник самоактуалізації Е. Шострома», «Q-сортировка» В. Стефансона діагностика основних тенденцій поведінки в реальній групі і уявлень про себе [102, 103].

Таким чином розроблені критерії дадуть змогу:

– з'ясувати початковий рівень сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів;

– визначити, чи є необхідність у цілеспрямованому формуванні комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрного профілю;

– визначити та реалізувати педагогічні умови формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання;

– експериментально перевірити педагогічні умови формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Згідно когнітивного критерію було досліджено: знання й розуміння теоретичного матеріалу щодо форм, функцій, засобів спілкування; володіння основними термінами щодо спілкування; уміння визначати види та форми спілкування; володіння знаннями про невербальні засоби спілкування; знання теорії та напрямів щодо спілкування; володіння знаннями про походження й розвиток спілкування; розуміння важливості знань й умінь зі спілкування для розвитку особистості у професійній діяльності. Ці показники першого критерію дозволили визначити рівні сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів за цим критерієм. Дані наведено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Рівні сформованості комунікативних навичок за першим критерієм

Рівні сформованості	Кількість	%
Високий	2	6,25
Середній	11	34,38
Низький	19	59,37

Таким чином, високий рівень сформованості комунікативних навичок за когнітивним критерієм виявило лише 6,25% опитуваних, низький рівень виявили 59,37% респондентів. На підставі викладеного вище можна зробити висновок

про те, що за когнітивним критерієм стан сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів не відповідає вимогам сьогодення.

За комунікативно-діяльним критерієм було досліджено: вміння застосовувати теоретичні знання в практиці комунікації; ефективність використання вербальних засобів спілкування у монологічному та діалогічному мовленні; адекватне використання невербальних засобів спілкування; володіння навичками ефективного слухання; володіння перцептивними навичками. Ці показники другого критерію дозволили визначити рівні сформованості комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв за цим критерієм.

Результати наведено у таблиці 3.8

Таблиця 3.8

Рівні сформованості комунікативних навичок за другим критерієм

Рівні сформованості	За методикою КОЗ-2		За методикою комунікативної установки О. Бойко	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	6	18,74	4	12,5
Середній	13	40,63	11	34,38
Низький	13	40,63	17	53,12

Таким чином комунікативні навички майже відсутні у 40,63 % студентів за методикою КОЗ-2. Тільки 4 респондента, що складає 12,5%, показали високий рівень сформованості комунікативних навичок за методикою комунікативної установки В. Бойко [102]. Такі дані дозволяють дійти висновку, що за комунікативно-діяльним критерієм сформованості комунікативних навичок більшість майбутніх спеціалістів аграрної сфери, що брали участь в експерименті, потребують ціленаправленого педагогічного втручання для формування комунікативних навичок.

За рефлексивним критерієм було досліджено: уміння оцінювати власні комунікативні навички; вміння здійснювати контроль за процесом спілкування; уміння використовувати результати аналізу процесу спілкування для уникнення помилок у майбутньому; уміння аналізувати помилки співрозмовників для конструювання подальшого продуктивного комунікативного процесу. Ці показники третього критерію дозволили визначити рівні сформованості комунікативних навичок у досліджуваних за цим критерієм. Результати наведено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Рівні сформованості комунікативних навичок за третім критерієм

За методикою «Опитувальник самоактуалізації Е. Шострома»

Рівні сформованості здатності	За шкалою «контактність»		За шкалою «гнучкість у спілкуванні»	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	4	12,5	3	9,38
Середній	24	75	23	71,88
Низький	4	12,5	6	18,74

За методикою «Q-сортировка» В. Стефансона діагностика основних тенденцій поведінки в реальній групі і уявлень про себе.

Рівні сформованості	Кількість	%
Високий	4	12,5
Середній	12	37,5
Низький	16	50

Таким чином, на підставі отриманих даних дослідження за третім критерієм сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів дозволяє зробити висновок про недостатній рівень їх сформованості.

Таблиця 3.10

Загальна оцінка рівнів сформованості комунікативних навичок на констатувальному етапі експерименту.

Рівні сформованості	Оцінка	
	Кількість	%
Високий	4	12,5
Середній	16	50
Низький	12	37,5

Таким чином, підсумовуючи результати констатувального етапу експерименту (табл. 3.10) ми дійшли до висновку, що до високого рівня можна віднести не більше 12,5% респондентів.

На підставі даних констатувального етапу експерименту було визначено склад експериментальної та контрольної груп для продовження педагогічного експерименту.

З метою забезпечення якості проведення наступного етапу експерименту були сформовані дві еквівалентні за рівнем сформованості комунікативних навичок групи: експериментальна (16 чоловік) та контрольна (16 чоловік). У таблиці 3.11 представлені соціально-демографічні показники досліджуваних цих двох груп.

Таблиця 3.11

Соціально-демографічні показники представників експериментальної та контрольної груп.

Показник	Експериментальна група	Контрольна група
Середній вік	18,5	19
Кількість дівчат	4	4
Кількість хлопців	12	12

З таблиці видно, що групи є досить однорідними за віком та статевим складом.

Для того, щоб переконатися у однаковому початковому рівні комунікативних навичок в експериментальній та контрольній групах, ми провели порівняння всіх досліджуваних показників. Дані наведено у таблиці

3.12.

Таблиця 3.12

Рівень сформованості комунікативних навичок у студентів аграрного коледжу на констатувальному етапі експерименту.

Рівень розвитку	Експериментальна група (16 осіб)		Контрольна група (16 осіб)	
	Кількість	%	Кількість	%
Високий	2	12,5	2	12,5
Середній	7	43,75	9	56,25
Низький	7	43,75	5	31,25

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що групи, експериментальна та контрольна, рівноцінні за складом. Отримані на констатувальному етапі дані дозволили уточнити перебіг проведення подальшої експериментальної роботи.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав одночасне впровадження обґрунтованих у дослідженні педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання. Ця робота проводилась зі студентами експериментальної групи. У контрольній групі окремого завдання щодо формування комунікативних навичок майбутніх фахівців-аграріїв не ставилось, тому процес їх формування відбувався стихійно, під час традиційного перебігу освітнього процесу в коледжі, тобто без провадження означених педагогічних умов.

Варто зазначити, що впровадження кожної із запропонованих у дослідженні педагогічних умов формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів ми не розглядаємо як ізольовані, відокремлені процеси.

Контрольний етап експерименту передбачав повторну діагностику рівнів сформованості комунікативних навичок студентів-аграріїв експериментальної і контрольної груп після закінчення експериментальної роботи, а також обробку, аналіз й узагальнення її результатів. Детальний аналіз результатів експериментальної роботи наведено в підрозділі 3.2.

3.2 Аналіз результатів педагогічного експерименту

Визначення ефективності впливу розроблених нами у дослідженні педагогічних умов формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання вимагало порівняння констатувальних та контрольних даних щодо сформованості комунікативних навичок студентів експериментальної і контрольної груп. З метою отримання даних для співставлення на контрольному етапі експерименту було проведено повторну діагностику сформованості комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрного профілю, яку було здійснено аналогічно тій, що проводилась на констатувальному етапі. Для цього застосовувались ті ж самі діагностичні методи і методики дослідження окремих компонентів комунікативних навичок студентів-аграріїв. Для перевірки результативності проведеної експериментальної роботи виявлялася динаміка змін як за компонентами комунікативних навичок респондентів окремо, так і за рівнем сформованості комунікативних навичок загалом. Також слід зазначити, що в процесі порівняння даних щодо сформованості комунікативних навичок студентів експериментальної (ЕГ) і контрольної груп (КГ), отриманих на констатувальному і контрольному етапах експерименту, було застосовано визначені у підрозділі 3.1 критерії і показники.

Так згідно з першим критерієм на контрольному етапі експериментальної роботи для визначення знань й розумінь теоретичного матеріалу щодо форм, функцій, засобів спілкування; оволодіння основними термінами щодо спілкування; умінь визначати види та форми спілкування; володіння знаннями про невербальні засоби спілкування; знань теорії та напрямів щодо спілкування;

володіння знаннями про походження й розвиток спілкування; розуміння важливості знань й умінь зі спілкування для розвитку особистості у професійній діяльності було проведено бесіди, письмове та усне опитування.

Таблиця 3.13

Узагальнені контрольні дані щодо рівнів сформованості комунікативних навичок за першим критерієм

Групи	Розподіл студентів за рівнем сформованості комунікативних навичок			
	Середній та низький рівні		Високий рівень	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
1	2	3	4	5
ЕГ початок	14	87,5	2	12,5
ЕГ кінець	9	56,3	7	43,7
КГ початок	14	87,5	2	12,5
КГ кінець	12	75	4	25

Перехід майбутніх фахівців аграрної сфери на більш високий рівень формування комунікативних навичок під час формуючого експерименту міг статися або внаслідок випадкових причин, або під впливом спеціально створених педагогічних умов. Достовірність отриманих даних експериментальної роботи перевірялася за критерієм ϕ^* Фішера.

За отриманими розрахунковими даними, наведеними в таблиці 3.13 в КГ з імовірністю 0,05 було доведено перевагу нульової гіпотези перед альтернативною, тому що $\phi^*_{\text{емп.}} < \phi^*_{\text{крит.}}$ (для комунікативних навичок за першим критерієм $\phi^*_{\text{емп.}} = 0,919$; $\phi^*_{\text{крит.}} = 1,64$; $0,919 < 1,64$). При цьому для ЕГ з імовірністю 0,01 ми отримали, що $\phi^*_{\text{емп.}}$ попадає у зону визначеності, що заперечує нульову гіпотезу і доказує перевагу альтернативної гіпотези ($\phi^*_{\text{емп.}} = 2,042$; $1,64 < 2,042 < 2,31$).

Це дозволило нам зробити наступний висновок: підвищення рівня сформованості комунікативних навичок за першим – когнітивним критерієм у

майбутніх фахівців аграрного профілю є наслідком введення трьох педагогічних умов.

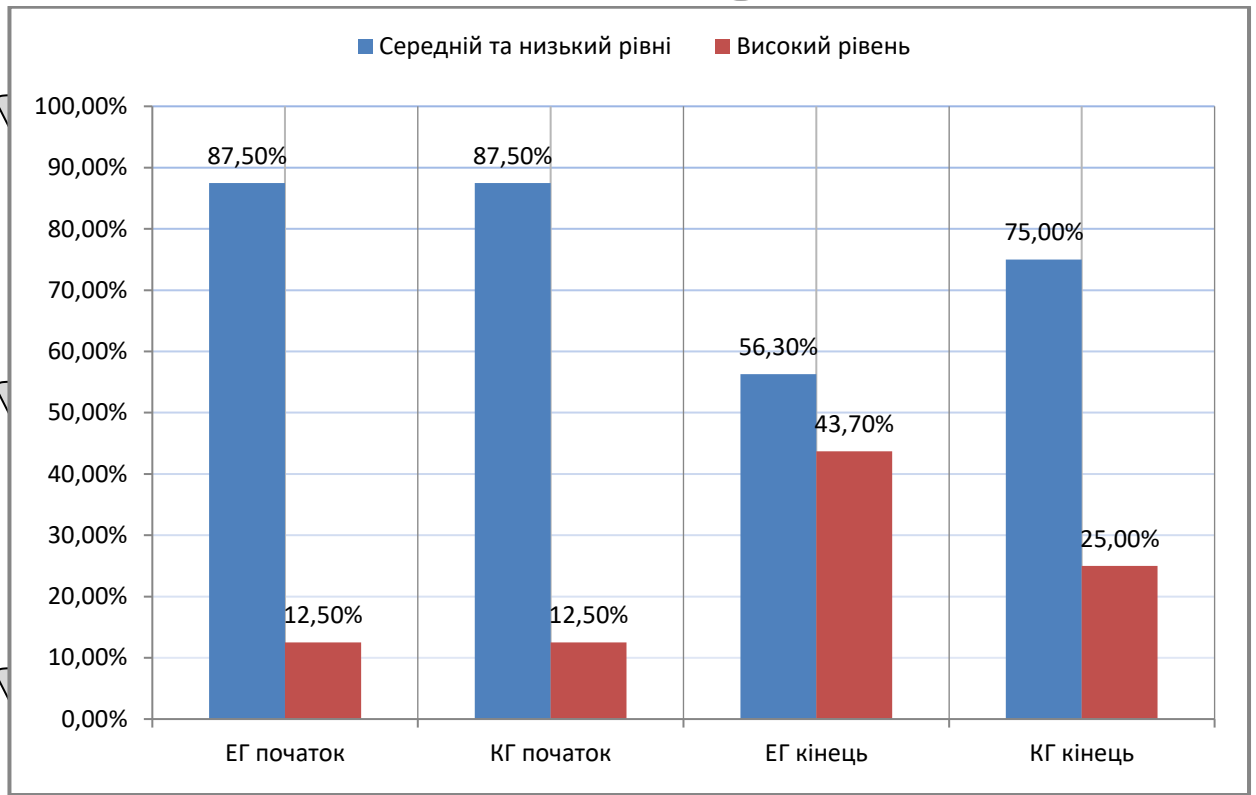

Рис. 3.1 – Сформованість комунікативних навичок за першим критерієм

Згідно з другим критерієм за допомогою методик: «Оцінка комунікативних й організаторських здібностей особистості КОЗ-2 В. Синявського, Б. Федоришина», діагностики комунікативної установки В. Бойко [102]

досліджувалися: вміння застосовувати теоретичні знання в практиці комунікації; ефективність використання вербальних засобів спілкування у монологічному та діалогічному мовленні; адекватне використання невербальних засобів спілкування; володіння навичками ефективного слухання; володіння перцептивними навичками.

Таблиця 3.14

Узагальнені контрольні дані щодо рівнів сформованості комунікативних навичок за другим критерієм

	Методика КОЗ-2				Методика комунікативної установки О. Бойко			
	Середній та низький рівні		Високий рівень		Середній та низький рівні		Високий рівень	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
	ЕГ початок	13	81,3	3	18,7	14	87,5	2
ЕГ кінець	8	50	8	50	9	56,3	7	43,7
КГ початок	13	81,3	3	18,7	14	87,5	2	12,5
КГ кінець	10	62,5	6	37,5	11	68,8	5	31,2

Таблиця 3.15

Узагальнений рівень сформованості комунікативних навичок за другим – комунікативно-діяльним критерієм

Групи	Розподіл студентів за рівнем сформованості комунікативних навичок			
	Середній та низький рівні		Високий рівень	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
ЕГ початок	14	84,4	2	15,6
ЕГ кінець	8	50	8	50
КГ початок	14	84,4	2	12,5
КГ кінець	11	65,65	5	34,35

За отриманими розрахунковими даними, наведеними в таблиці 3.15 в КГ з імовірністю 0,05 було доведено перевагу нульової гіпотези перед альтернативною, тому що $\varphi^*_{\text{емп.}} < \varphi^*_{\text{крит.}}$ (для комунікативних навичок за другим критерієм $\varphi^*_{\text{емп.}} = 1,31$; $\varphi^*_{\text{крит.1}} = 1,64$; $1,31 < 1,64$). При цьому для ЕГ з імовірністю 0,01 ми отримали, що $\varphi^*_{\text{емп.}}$ попадає у зону визначеності, що заперечує нульову

гіпотезу і доказує перевагу альтернативної гіпотези $\varphi^*_{\text{емп}} > \varphi^*_{\text{крит}}$ ($\varphi^*_{\text{емп}} = 2.399$; $\varphi^*_{\text{крит.2}} = 2,31$, $2,31 < 2,399$).

Це дозволило нам зробити наступний висновок: підвищення рівня сформованості комунікативних навичок за другим – комунікативно-діяльнісним критерієм у студентів аграрних коледжів є наслідком введення трьох педагогічних умов.

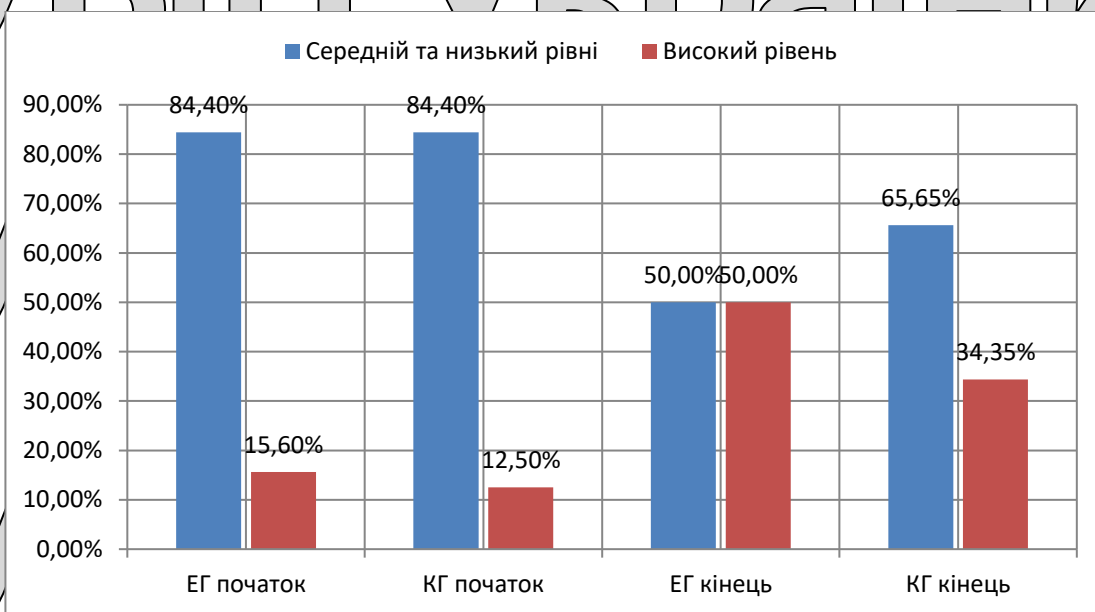

Рис. 3.2 – Сформованість комунікативних навичок за комунікативно-діяльнісним критерієм

Згідно з третім критерієм за допомогою методикою «Опитувальник самоактуалізації Е. Шострома» [103] та методикою «Q-сортировка» В.

Стефансона діагностика основних тенденцій поведінки в реальній групі і уявлень про себе [102] досліджувалось: уміння оцінювати власні комунікативні навички; вміння здійснювати контроль за процесом спілкування; уміння використовувати результати аналізу процесу спілкування для уникнення помилок у майбутньому; уміння аналізувати помилки співрозмовників для конструювання подальшого продуктивного комунікативного процесу.

Узагальнені контрольні дані щодо рівнів сформованості комунікативних навичок за третім критерієм

	Опитувальник самоактуалізації Е. Шострома								Діагностика основних тенденцій поведінки в реальній групі і уявлень про себе			
	За шкалою «контактність»				За шкалою «гнучкість у спілкуванні»							
	Серед. та низ. рівні		Високий рівень		Серед. та низ. рівні		Високий рівень		Середній та низький рівні		Високий рівень	
	Кіль-кість	%	Кіль-кість	%	Кіль-кість	%	Кіль-кість	%	Кіль-кість	%	Кіль-кість	%
ЕГ початок	14	87,5	2	12,5	15	93,75	1	6,25	14	87,5	2	12,5
ЕГ кінець	9	56,3	7	43,7	10	62,5	6	37,5	8	50	8	50
КГ початок	14	87,5	2	12,5	14	87,5	2	12,5	14	87,5	2	12,5
КГ кінець	13	81,3	3	18,7	12	75	4	25	11	68,8	5	31,2

Таблиця 3.17

Узагальнений рівень сформованості комунікативних навичок за третім – рефлексивним критерієм

Групи	Розподіл студентів за рівнем сформованості комунікативних навичок			
	Середній та низький рівні		Високий рівень	
	Кількість студентів	%	Кількість студентів	%
ЕГ початок	15	89,59	1	10,41
ЕГ кінець	9	56,27	7	43,73
КГ початок	14	87,5	2	12,5
КГ кінець	12	75,04	4	24,96

За отриманими розрахунковими даними, наведеними в таблиці 3.17 в КГ з імовірністю 0,05 було доведено перевагу нульової гіпотези перед альтернативною, тому що $\varphi^*_{\text{емп.}} < \varphi^*_{\text{крит.}}$ (для комунікативних навичок за третім критерієм $\varphi^*_{\text{емп.}} = 0.919$; $\varphi^*_{\text{крит.1}} = 1,64$; $0,919 < 1,64$). При цьому для ЕГ з імовірністю 0,01 ми отримали, що $\varphi^*_{\text{емп.}}$ попадає у зону визначеності, що заперечує нульову гіпотезу і доказує перевагу альтернативної гіпотези $\varphi^*_{\text{емп.}} > \varphi^*_{\text{крит.}}$ ($\varphi^*_{\text{емп.}} = 2.662$; $\varphi^*_{\text{крит.2}} = 2,31$; $2,31 < 2,662$).

Це дозволило нам зробити наступний висновок: підвищення рівня сформованості комунікативних навичок за третім – рефлексивним критерієм у студентів аграрних коледжів є наслідком введення трьох педагогічних умов.

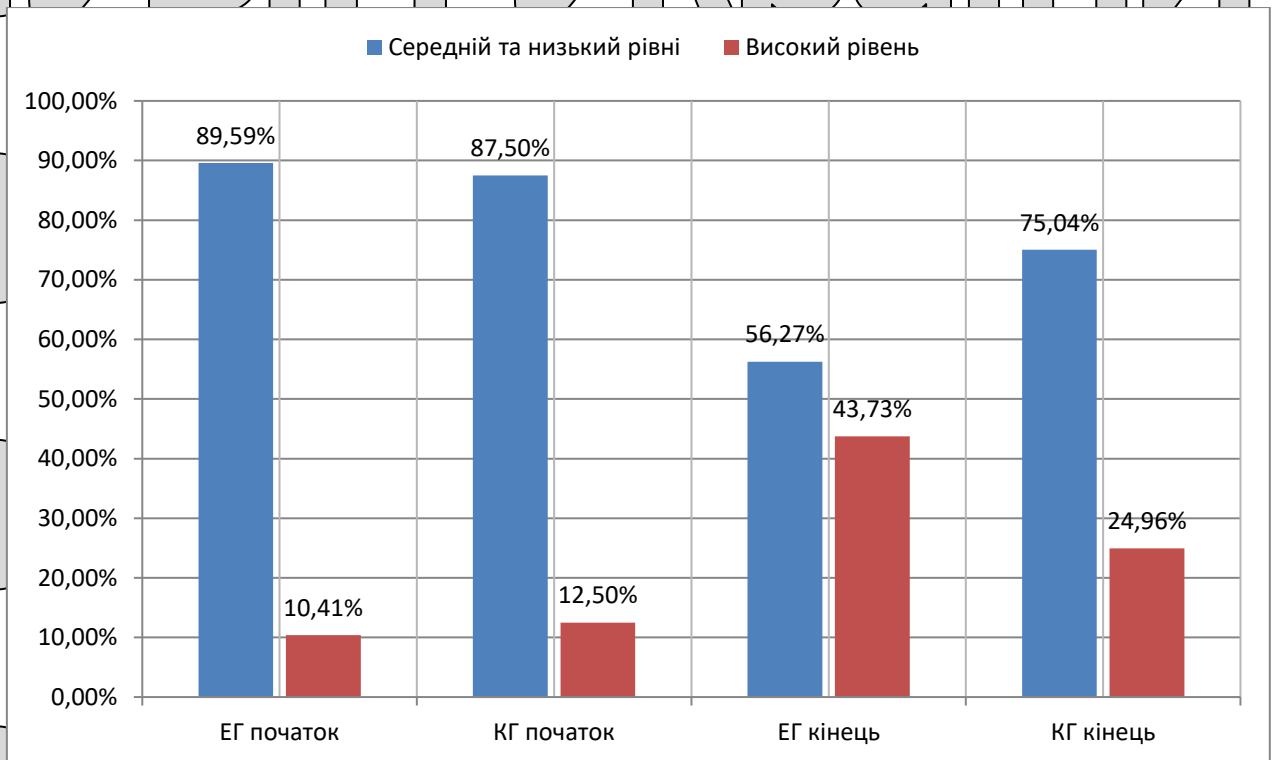

Рис. 3.3 – Сформованість комунікативних навичок за рефлексивним критерієм

Рівень сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів.

Рівень сформованості	Експериментальна група (16 осіб)				Контрольна група (16 осіб)			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Високий	1	10,41	7	43,73	2	12,5	4	25
Середній та низький	15	89,59	9	56,27	14	87,5	12	75

Отже, можемо зробити висновок, що значущі зрушення в результатах, які визначені в експериментальній групі, пов'язані з реалізацією педагогічних умов, що довело їх дієвість та можливість широкого використання для формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів саме інтерактивних методів виховання.

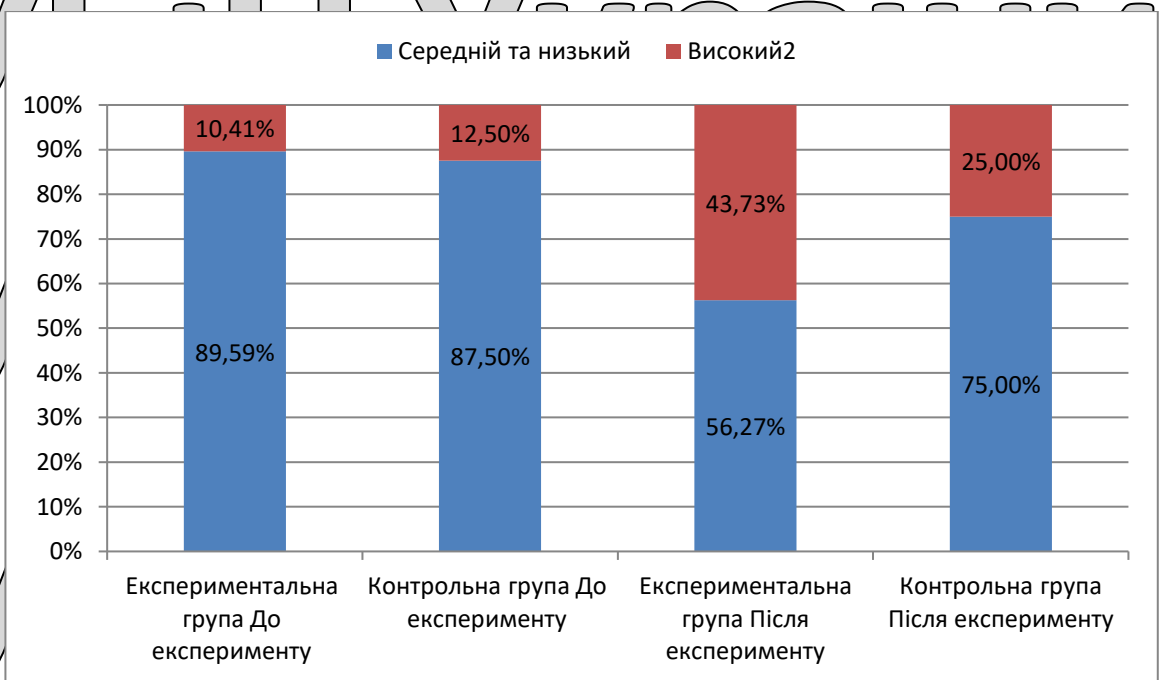

Рис. 3.4 – Динаміка змін сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів

Таким чином, можна зробити загальний висновок про те, що ефективність процесу формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів

підвищиться, якщо забезпечити реалізацію визначених у роботі педагогічних умов з використанням інтерактивних методів виховання

Висновки до третього розділу.

1. Визначено критерії та показники, за якими вимірювалися рівні сформованості комунікативних навичок студентів-аграріїв.

2. Досліджено рівні сформованості комунікативних навичок майбутніх фахівців аграрного профілю та визначено їх характеристики.

3. Здійснено психолого-педагогічну діагностику сформованості компонентів комунікативних навичок майбутніх спеціалістів аграрної сфери на основі визначених методик.

4. Встановлено початковий рівень сформованості комунікативних навичок студентів аграрних коледжів: до високого рівня можна віднести не більше 12,5%

респондентів. Саме це є доказом необхідності впровадження певних педагогічних умов з формування комунікативних навичок.

5. Сформовано рівноцінні експериментальну та контрольну групи.

6. Проведено повторну діагностику рівнів сформованості комунікативних навичок студентів-аграріїв експериментальної і контрольної груп після закінчення формуючого етапу експерименту, а також обробку, аналіз й узагальнення її результатів.

7. Виявлено, що ефективність процесу формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів підвищиться, якщо забезпечити реалізацію визначених у роботі педагогічних умов з використанням інтерактивних методів виховання.

ВІСНОВКИ

НУБІП України

Здійснене дослідження дозволило дійти таких висновків:

1. Визначено комунікативні навички студентів аграрних коледжів як складову їх професійної компетентності. Ця складова є необхідною умовою для виконання колективної діяльності, для взаєморозуміння між членами трудового колективу, для налагодження співробітництва в аграрній сфері.

Структура комунікативних навичок студентів аграрних коледжів включає такі компоненти: когнітивний (містить теоретичні знання про функції, форми, засоби, види спілкування; розуміння важливості спілкування в аграрній сфері); комунікативно-діяльнісний (зумовлює застосування комунікативних знань в діловому спілкуванні; формування комунікативних умінь; вміння налагоджувати контакти з різними людьми у професійній діяльності, використовуючи вербальні і невербальні засоби спілкування; вміння відчувати й підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; вміння чітко й емоційно виражати свої думки й почуття, давати аргументовані відповіді на запитання; вміння прогнозувати поведінку партнера); рефлексивний (зумовлює вміння орієнтуватися в різних ситуаціях професійного спілкування, оцінювати адекватність висловів, вміння аналізувати свою поведінку та поведінку співрозмовника, прогнозувати результати ділового спілкування).

2. Теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічні умови формування комунікативних навичок студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання: залучення студентів аграрних коледжів у різні види практичної самостійної діяльності, яка передбачає використання інтерактивних методів виховання для застосування комунікативних і рефлексивних умінь та зумовлює їх прояв; моделювання професійно-орієнтованих завдань з використанням інтерактивних методів виховання, які вимагають від майбутніх фахівців аграрної сфери вибору оптимальних способів спілкування у ситуаціях діалогічної та групової взаємодії; використання в освітньому процесі аграрного коледжу завдань і вправ з інтерактивними

методами виховання, спрямованими на підвищення комунікативної активності студентів.

3. Експериментально доведено ефективність педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання. Оцінювання рівня сформованості комунікативних навичок за уточненими критеріями та показниками (когнітивний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивний) у контрольній і експериментальній групах доводять позитивний вплив реалізації теоретично обґрунтованих педагогічних умов на зміни рівнів сформованості комунікативних навичок у студентів аграріїв за допомогою інтерактивних методів виховання. Так, на контрольному етапі експерименту кількість студентів з високим рівнем сформованості комунікативних навичок в експериментальній групі збільшилася на 33,32%. Водночас у контрольній групі рівень сформованості комунікативних навичок змінився незначною мірою.

Результати педагогічного експерименту підтверджують доцільність впровадження розроблених педагогічних умов формування комунікативних навичок у студентів аграрних коледжів з використанням інтерактивних методів виховання.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки педагогічного складу аграрних коледжів до формування комунікативних навичок студентів саме інтерактивними методами виховання, а також питання формування комунікативних навичок з використанням інтерактивних методів виховання у майбутніх фахівців іншої професійної спрямованості.

СНИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе. Москва : Высшая школа, 1974. 384 с.
2. Бабанеккий Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Москва : Педагогика, 1982. 192 с.
3. Бех І. Д. Законопротіп сучасного виховного процесу. *Вища освіта України*. 2004. № 1. С. 10–13.
4. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.
5. Васянович Г. П. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2000. 100 с.
6. Кремень В. Г. Педагогічна освіта в контексті цивілізаційних змін. *Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології* : зб. наук. праць / за заг. ред. Н.Г. Ницкало. Харків : НТУ «ХПІ», 2007. С.3–8.
7. Кремень В. Г. Якісна освіта: сучасні вимоги. *Педагогіка і психологія*. 2006. N 4. С. 5–7.
8. Кудін В. Освіта в інформаційному суспільстві. Київ. [б. в.], 1998. 151 с.
9. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. Москва : Логос, 2001. 384 с.
10. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті : монографія. Полтава : ПОШКО, 2006. 328 с.
11. Краевский В. В., Хуторской А. В. Основы обучения. Дидактика и методика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва, Академия, 2007. 352 с.
12. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Международный гуманитарный фонд Знание, 1996. 190 с.
13. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности. / 2-е изд. Москва : МПСИ, 2003. 400 с.

14. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : колективна моногр. / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 111 с.

15. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Oxford, England: Oxford Psychologists Press, 1984.

16. Hafash H. Individual competencies and the demand of the society. Materials CE. CDCC. Strasbourg : 1996. – 87 p.

17. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe. *Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a Secondary Education for Europe*. Strasbourg, 1997.

18. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком: монография. Москва : МГУ, 1982. 198 с.

19. Бодалев А. А. Психология общения : избр. психолог. тр. Воронеж : МОДЭК, 1996. 256 с.

20. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. – Москва : Просвещение, 1956. 519 с.

21. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 304 с.

22. Ломов Б. Ф. Общение как проблема общей психологии. *Методологические проблемы социальной психологии*. Москва : Наука, 1975. С.151–164.

23. Лурья А. Р. Курс общей психологии. Мышление и речь : лекции 7–12. Москва : МГУ, 1970. 172 с.

24. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Москва : Психология, 1997. 328 с.

25. Вацлавик П., Бивин Д., Джексон Д. Прагматика человеческих коммуникаций : изучение паттернов, патологий и парадоксов взаимодействия / пер. с англ. А. Суворовой. Москва, ЭКСМО-Пресс, 2000. 320 с.

26. Гойхман О. Я., Надеина Г. М. Основы речевой коммуникации : учеб. для вузов в обл. сервиса / под ред. О. Я. Гойхмана. Москва, Инфра-М, 1997. 271 с.

27. Зубенко Л. Г., Немцов В. Д. Культура ділового спілкування : навч. посіб. Київ, ЕкСОБ, 2000. 200 с.

28. Нечепоренко Л. С. Мовленнєва культура як умова успішної управлінської діяльності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т ; ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. Вип. 4. Харків : НТУ «ХПІ», 2002. С. 170–174.

29. Нечепоренко Л. С. Особистісна культура керівника як умова успіху його соціальної діяльності. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т ; ред.: Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ. Вип. 1 (5). Харків : НТУ «ХПІ», 2003. С. 274–278.

30. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для студентов вузов / 5-е изд., испр. и доп. Москва : Аспект Пресс, 2002. 363 с.

31. Столяренко Л. Д. Психология делового общения и управления : учебник. Ростов н/Д : Феникс, 2005. 416 с.

32. Мещеряков Б. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко . СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с.

33. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. псих. труды. Москва : Москов. псих.-социальный ин-т , Воронеж : Академия педагогических и социальных наук, 1996. 384 с.

34. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособ. СПб. : Питер, 2004. 713 с.

35. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. Москва : Просвещение, 1956. 519 с.

36. Мясищев В. Н. Психология отношений : избр. психол. тр. / ред. А. А. Бодалев. Москва ; Воронеж : Ин-т практич. психологии, 1995. 356 с.

37. Эльконин Б. Д. Психология развития : учебное пособие для студ. вузов, обуч. по направ. и спец. «Психология» Москва : Академия, 2001. 143 с.

38. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Психология управления. Харьков : Фортуна-пресс, 1998. 464 с.

39. Мерманн Э. Коммуникация и коммуникабельность : практ. реком. для открытой коммуникации / пер. с нем. Е. И. Высочиновой. Харьков : Гуманитарный Центр, 2007. 292 с.

40. Пономарев А. С. Модель специалиста как источник выбора и обоснования содержания профессионального образования : текст лекции. Харьков : НТУ «ХПИ», 2006. 58 с.

41. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : 1996. 190 с.

42. Ігнатюк О. А. Формування готовності до педагогічної діяльності аспірантів технічного університету як одне із завдань Центру сучасних педагогічних технологій. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 3. С. 77-83.

43. Ігнатюк О. А., Дроздова О. В. Характеристика моделей і технологій НЛП у педагогічній сфері. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПИ», 2014. Вип. 38–39 (42-43). С. 104–114.

44. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 37 с.

45. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2007. 22 с.

46. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / 2-е изд., стереотип. Москва, Академия ; Высш. шк., 2001. 512 с.

47. Вербицкий А. А. Человек в контексте речи: формы и методы активного обучения. Москва : Знание, 1990. 64 с.

48. Великий глумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

49. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посібник / Пехота О.М. та інші. Київ, В-во А.С.К., 2003. 240 с.

50. Буряк В. К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. Рідна школа. 2001. № 9. С.49–51.

51. Дубасенюк О. А. Проблеми професійної підготовки студентів заочної форми навчання в університеті. *Андрогогічний вісник*. 2012. № 1. С. 94–98.

52. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие для вузов. Київ : Высшая школа, 1990 . 247 с.

53. Солдатенко М. М. Самостійна пізнавальна діяльність як фактор професійного становлення. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 2001. Т. 2. С. 54–66.

54. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / Алексюк А. М., Аюрзанайн А.А., Пидкасистый П. И., Козаков В. А. Київ, ИСИО, 1993. 333 с.

55. Пидкасистый П. И., Портнов М. Л. Искусство преподавания : первая книга учителя. Москва, Изд-во «Рос. пед. агентство», 1999. 184 с.

56. Зимня И. А. Основы педагогической психологии. Москва : 1980. 345 с.

57. Туровская Л. В. Самостоятельные работы на уроках творческой активности учащихся. Київ : РНМК по ССО, 1985. 46 с.

58. Гальперин П. Я. Введение в психологию: Учебное пособие для вузов. Москва : Книжный дом «Университет», 1999. 332 с.

59. Рибалко Л. С. Акмеологічний аспект змісту самостійної роботи студентів. *Акмеологія в Україні: теорія і практика* : зб. наук. праць. Київ, 2013. 63–69.

60. Мороз О. Г., Сластьонін В. О., Філіпенко Н. І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: навч. посібник: Київ, НПУ, 1997. 168 с.

61. Промоторова Н. В. Индивидуальные самостоятельные работы учащихся в обучении: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01. Москва, 1971. 24 с.

62. Бондаревский В. Б. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1985. 144 с.

63. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

64. Граф В., Ильясов И., Ляудис В. Основы организации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов : учебно-метод. Пособие. – Москва, Изд-во Моск. ун-та, 1981. 79 с.

65. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

66. Богдан Ж., Серета Н., Солодовник Т. Формування комунікативної компетентності студентів закладів вищої освіти: монографія. Харків, Друкарня Мадрид, 2020, 262 с.

67. Зязюн І. А. Педагогічна дія вчителя в умовах інтегральної освітньої технології. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2010. № 3. С. 11–22.

68. Капльинский В.В. Педагогические ситуации как средство развития умственных способностей будущих учителей и воспитательного воздействия на учащихся. *«Педагогика и психология: тренд, проблемы, актуальные задачи»*. Сборник научных статей. Международная научн.-практ. конференц. Краснодар, 2013. С.62–69.

69. Каплінський В. В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками: шукаємо рішення. Навчальний посібник для майбутніх учителів. Вінниця : 2003. 79 с.

70. Кузьміна Н. М. Методика використання комп'ютерного моделювання при розв'язуванні деяких економічних задач. *Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання* / за ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смільсон. Київ : Міленіум, 2005. Вип. 1. Т.8. С. 205–213.

71. Савенкова Л. Г. Воспитание человека в пространстве мира и культуры: Интеграция в педагогике искусства. Монография. Москва : МАГМУ - РАНХиГС, 2011. 156 с.

72. Семиченко В. А. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. № 3. С. 26–30.

73. Педагогические технологии : учеб. пособ. для студентов педагогических специальностей / М. В. Буланова-Топоркова и др.; под общ. ред. В. С. Кукушина. Изд. 3-е, испр. и доп. Ростов н/Д, издательский центр «МарТ», 2006. 336 с.

74. Богданов И.В. Методика расчёта суммарного объёма знаний. *Инновации в образовании*. 2006. №5. С. 20–25.

75. Кравчук О. М. Моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя математики у навчальному процесі. *Моделювання в навчальному процесі : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (23–27 лют. 2015 року)* / уклад. Н. А. Головіна. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. С. 24–27.

76. Власенко О. М. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб формування моральних цінностей у майбутніх вчителів. *Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. Я. Франка*. 2003. Вип. 13. С. 90–92.

77. Ягоднікова В. В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2016. 525 с.

78. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособ. Москва : Высш. шк., 1991. 207 с.

79. Мойсеев Н. С. Педагогіка : навч. посіб. / 5-е вид., доп і перероб. – Київ : 2007. 656 с.

80. Подласый И. П. Педагогіка : учебник. Москва : Высшее образование, 2006. 540 с.

81. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. / 2-ге вид. випр., доп. Київ : Академвидав, 2005. 560 с.

82. Алкинсон М., Рае Т. Чойс Достижение целей: Пошаговая система. / пер. с англ. Москва, Альпина Пабlishер, 2012. 281 с.

83. Богданов И. В., Лазарев С. В., Ануфриенко Е. С. Педагогика и психология : методические рекомендации по изучению курса // URL: <http://www.ido.rudn.ru/ffec/psych-index.html> (дата звернення: 12.08.2021).

84. Белкін А. С. Ситуація успіху: як її досягти. *Педагогічна майстерність : хрестоматія : навч. посіб.* / за ред. І. А. Зязюна. Київ : СФД Богданова А. М., 2008. 462 с.

85. Активні методи навчання в управлінській підготовці інженерів: практичні ситуації, вправи, ігри : навч.-метод. посібник / Бабаєв В. М., Романовський О. Г., Резнік С. Н. та ін.; за ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 100 с.

86. Бурнард Ф. Тренинг межличностного взаимодействия. СПб. : Питер, 2002. 304 с.

87. Казанцев А. К., Подлесных В. И., Серова Л. С. Практический менеджмент: в деловых играх, хозяйственных ситуациях, задачах и тестах : учеб. пособ. для вузов по экон. спец. и направлениям. Москва : ИНФРА-М, 2000. 367 с.

88. Куницина В. Н., Казаринова Н. В., Погорьша В. М. Межличностное общение : учеб. для вузов. СПб. : Питер, 2001. 544 с.

89. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / 2-е изд. Москва : МПСИ, 2003. 400 с.

90. Панфилова А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности : учеб. пособ. СПб. : Знание, ИВЭСЭП, 2001. 496 с.

91. Семиченко В. А. Психология речи : учебн. пособ. Київ : «Магістр-S», 1998. 112 с.

92. Пугачев В. П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом : учеб. для студентов вузов. Москва : Аспект Пресс, 2002. 285 с.

93. Лэйхифф Дж. М., Пенроуз Дж. М. Бизнес-коммуникации : стратегии и навыки / пер. с англ. Е. Бугасовой, Т. Виноградовой. СПб. : Питер, 2001. 688 с.

94. Основы этики управления : навчал. посіб. / Пономарьов О. С. та ін. Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. 124 с.

95. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., РОМАНОВСЬКИЙ О. Г., ПОНОМАРЬОВ О. С. Ділова бесіда в системі управлінських технологій : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», УПА, 2002. 159 с.

96. ОДЕГОВ Ю. Г., НИКОНОВА Т. В., БАЛАХАНОВА Д. К. Управление персоналом организации : практикум : конкретные ситуации / под ред. М. Н. Кулапова. Москва : Экзамен, 2003. 192 с

97. КОЛМОГОРОВА Л. А. Формирование коммуникативной компетентности личности : учебное пособие. Барнаул : АлтГПУ, 2015. 205 с.

98. БЛАУБЕРГ И. В., САДОВСКИЙ В. Н., ЮДИН Э. Г. Философский принцип системности и системный подход. *Вопросы философии*. 1978. № 8. С. 39–53.

99. ИСАЕВ И. Ф. Развитие профессионально-педагогической культуры преподавателя в условиях модернизации педагогического образования.

Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. Вип. 29. С. 63–72.

100. МАКАРОВА Г. Г. Критерії, показники та рівні професійного розвитку студентів педагогічних ВНЗ. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер. : Педагогічні науки*. –2013. Вип. 113. С.

178-183. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1259 (дата звернення: 22.08.2021)

101. БУТЕНКО Т. О., РЕЗНИК С. М. Формування комунікативної компетентності фахівців у процесі управлінської підготовки. *Наукові праці. Сер. : Педагогіка*. 2009. Вип. 95, Т. 108. С. 95–99.

102. РАЙГОРОДСКИЙ Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / редактор-составитель Д. Я. Райгородский. Самара : Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. 672 с.

103. ФЕТИСКИН Н. П., КОЗЛОВ В. В., МАНУЙЛОВ Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. Москва, Изд-во Института психотерапии, 2002. 490 с.

НУБІП України

Додаток А

Вправи і завдання для моделювання професійно-орієнтованих

завдань з використанням інтерактивних методів виховання для

діалогічної та групової взаємодії студентів аграрних коледжів

НУБІП України

Вправи і завдання на слухання

Завдання 1. «Просте слухання». Група розбивається груп на пари, де

один стає «слухачем», інший – «доповідачем», завдання доповідача – говорити на запропоновану тему, а слухача – просто слухати партнера, ніяк не реагуючи на його слова. У процесі вправи між учасниками не повинно відбуватися діалогу

Завдання 2. Представити себе експертизи комісії на співбесіді. Одна

людина – студент, останні – екзаменаційна комісія. Необхідно «програти» цей етюд з різними учасниками.

Питання для обговорення:

1. Що допомагало студентам налаштувати комісію на слухання та що викликало інтерес?

2. Які відчуття викликали його у слухачів?

Завдання 3. Група розбивається на пари, кожен учасник пари розповідає про яку-небудь подію, яка відбулася з ним і залишила сильні враження (5-7

речень). Після того як розповідь закінчено, партнер повинен повідомляти, як він зрозумів цю історію, починаючи переказ фразою «Як я почув ... ».

Важливо, щоб на цій стадії той, хто переказує, не вносив ніяких доповнень, суджень або інтерпретацій. Він повинен зрозуміти, а не аналізувати або

оцінити. У той же час він повинен переказати своєю мовою, а не просто повторюючи розповідь слово в слово. На наступному етапі доповідач оцінює,

наскільки точний переказ. Якщо знайшли будь-які спотворення, він повторює історію, і слухач повинен ще раз передати, як тепер він зрозумів повідомлення.

Потім учасники міняються місцями.

Завдання 4. „Місце зустрічі”. Ведучий пропонує учасникам домовитися про зустріч. а) Один учасник описує місце в приміщенні, куди потрібно прийти. У іншого учасника очі закриті. Потім другий учасник повинен знайти

те місце, де призначена зустріч. б) Один учасник описує місце в місті, а інший повинен здогадатися, де воно знаходиться. Питання для обговорення:

1. Що заважало і що допомагало зрозуміти співбесідника?
2. Що допомагало „встати” на позицію того, що говорить?

Завдання 5. «Подія». Один з учасників розповідає про те, що відбулося з ним сьогодні вранці або учора увечері, або про те, в якому стані він знаходиться на даний момент.

За завданням викладача хтось з групи намагається точно відтворити його розповідь, хтось вербалізує тільки основні і найбільш значущі елементи розповіді, хтось – інтерпретує. Після кожного переказу керівник питає у розповідача, чи правильно передана думка, чи цей зміст хотів розповідач донести до групи. Якщо розповідач не цілком задоволений, ведучий просить інших членів групи виконати це завдання ще раз, і так до тих пір, поки не буде знайдений адекватний варіант.

Вправи на переживання

Завдання 6. Група ділиться на пари. Один з партнерів повинен подумати спочатку про щось приємне (поки він думає, інший спостерігає за ним – за диханням, тонутом м’язів, за кольором шкіри), потім про щось неприємне (знову потрібно спостерігати). Після цього потрібно тому, за ким спостерігають, подумки переходити від людини, що йому подобається, до людини, яку він не любить, і знову навпаки – до того часу, поки можна бути розрізнити ці два переживання.

Потім необхідно поставити партнера кілька запитань, порівнюючи цих людей, (наприклад, хто з них вище зростом). Завдання – не тільки поставити питання партнеру, але і відповісти за партнера з огляду на реакцію на питання, кого він мав на увазі.

Питання, які можна використовувати: кого з них Ви бачили давно, а кого нещодавно? У кого з них волосся темніше? Хто з них живе ближче до вашого дому, хто більше заробляє і т. ін.

Приступаючи до відповіді подумки партнер першим уявляє людину, яка йому подобається, наступна яка не подобається, після чого замислюється: «До кого підходить зміст питання?»

В результаті той, хто відгадує, спочатку бачить взаємопереходи протилежних переживань, а потім ті реакції, з яких можна буде судити про те, кого з цих двох обрав партнер. відповідь повинна випереджати той момент, коли партнер упевнився у виборі (про це дасть зрозуміти поглядом або кивком голови) Після чотирьох вдалих відгадувань партнери обмінюються місцями. З метою ускладнення завдання можна закрити обличчя партнера зошитом і намагатися вгадати реакцію за частинами тіла, за диханням і т. д. ін.

Завдання 7. «Гарячий стіл». В центрі ставиться стілець, на якому сідає доброволець, учасники сідають біля нього. Інші члени групи звертаються до нього в такій формі: «Коли ти робиш або говориш щось, або поводиш себе якимось чином, у мене виникають такі-то почуття, і мені здається, що це означає то-то й то-то».

Висловлювання повинні бути по можливості конкретними, стосуватися події навчальної діяльності, бути коректними, не носити негативну інформації, образливої для того, хто знаходиться на «гарячому стулиці».

Забороняється оцінювальна й категорична форма висловлювань («добре – погано», «подобається – не подобається»). Після того, як всі висловилися, учасник, що знаходиться на «гарячому стулиці», розповідає про те, які формулювання були для нього прийнятними, які викликали внутрішнє заперечення, який він відхилив. Після цього група обговорює, чому відповідні формулювання викликали внутрішній протест – чи були вони несправедливі за змістом, чи просто невдалі за формою.

Завдання 8. «Князь». Всі учасники тренінгу діляться на пари і сідають один проти одного. Ті, хто сидять зліва, отримують роль князя, ті, хто сидять справа – роль старійшини.

Існувала стародавня (майже чотиритисячолітньої давності) китайська традиція вибору князя. Кандидату в князі старшого покоління робили пропозиція зайняти цей пост. Навіть бажаючи отримати княжий титул, він, як людина вихована, все ж таки від нього відмовлявся. Говорив, що вважає себе негідним високого поста.

Через деякий час старійшини знову відправилися до нього і знову робили пропозицію. Але кандидат, що поважає себе, знову відмовлявся. Йому знову зробили пропозицію. І так далі. Після кожної відмови старійшини могли не повторити свою пропозицію, а зробити його інший особі. Більш того, вони могли робити йому пропозицію в розрахунок саме на відмову, щоб згодом

звернутися до того, хто дійсно хотіли бачити князем. Обидві сторони ризикували. Кандидат, відмовляючись в черговий раз ризикував не дочекатися наступного пропозиції. Старійшини, що мають на увазі іншого претендента, ризикували отримати згоду.

Роблячи пропозицію, «старійшина» кладе перед «кандидатом у князі» паличку (сірник), супроводжуючи цей жест різними ввічливими словами. Ввічливо відмовляючись, кандидат у відповідь кладе поряд з першою ще одна паличка. Повторна пропозиція старійшина супроводжує ще одну паличкою. Відмова – ще одна паличка. Так росте невелика гора паличок.

Якщо старійшина вирішить, що досить запропонувати, він з словами «Ну що ж поробиш, доведеться звернутися до іншого кандидата» забирає всю гору паличок собі.

Якщо кандидат вирішить, що досить демонструвати вихованість, він з словами: «Ну що поробиш, видимо, доведеться погодитися!» забирає всю гору паличок собі. Далі слідує пересадка, і ті, хто грав роль старійшин, стають кандидатами в князі, і навпаки.

Завдання учасників: набрати якомога більше паличок. На початок гри всім видається однакова їх кількість (наприклад, 20). Якщо нетерплячий учасник відразу забере купку паличок себе, врожай буде маленьким. Якщо учасники проявлять витримку, то врожай буде багатий, але і ризик буде великий.

Вправи на невербальні засоби спілкування

Завдання 9. «Розрізнення несловесних сигналів згоди та незгоди».

Розділіться на пари. Заведіть світське спілкування та між іншим, стати питання, які припускають однозначний відповідь – «так чи ні». Це питання типу: «Вас звать Ірина?», «Ви народжені в Харкові?», «Ви замжня?», «У Вас є машина?»

Після того як ви навчитесь розрізняти паралінгвістичні реакції, супроводжувальні відповіді та чи ні, запропонуйте партнеру відповісти за нього на поставлені вами ж питання. Коли вам вдасться кілька разів підряд вгадати відповідь, поміняйтеся з партнером ролями.

Завдання 10. «Вистава». Група стає в коло. Кожен студент по черзі виходить в центр групи і за допомогою міміки та жестів зображує будь-який предмет, рослину, тварину. Інші учасники розгадують, що задумано.

Завдання 11. «Розвідник». Обирається один із учасників – «Розвідник». Ведучий вимовляє: «Завмерли!» І вся група нерухомо застигає.

Кожен прагне запам'ятати свою позу, а розвідник прагне запам'ятати всіх. Уважно вивчивши погляд та зовнішній вигляд учасників, «розвідник» закриває очі (або виходить з кімнати). В цей час учасники роблять кілька зміни в своєму одязі, позі, обстановці чи в чомусь іншому. Після того як зміни зроблені, «розвідник» розплющує очі, його завдання – виявити все зміни.

Завдання 12. «Розшифрування діалогу». Студенти працюють в парах. Кожна пара домовляється між собою, яка ситуація вона буде показувати групі (наприклад, студент складає екзамен, один студент пропонує іншому піти з лекції). Але при цьому замість слів потрібно називати цифри, намагаючись передавати свої повідомлення невербальними засобами та інтонацією. Група

відгадує ситуацію, яка перед нею програна, і оцінює дії окремих «Невербальних комунікаторів».

Завдання 13. «Мова тіла». Учасники мовчки сидять на своїх місцях.

Потім добровільці від числа учасників просити «влаштувати найзручніше» інших учасників труни, тобто зробити деякі зміни, мета яких – зробити так, щоб кожен почував себе більш комфортно на своєму місці; наприклад, якщо доброволець бачить, що у одного з учасників руки перехрещені, то він може привести їх у нормальне положення, або опустити трохи нижче плечей у іншого учасника, або повернути трохи в бік голову третього. Після двох-трьох таких змін викладач ініціює обговорення того, що кожен з присутніх думає й відчуває з приводу зроблених змін.

Завдання 14. «Скло». Студенти, розбившись на пари, ведуть мімічний

діалог, нібито через товсте скло, скрізь що не проникає звук. Зміст діалогу задалегідь узгоджується.

Завдання 15. «Телефакс». На листах паперу потрібно намалювати декілька неважких для зображення об'єктів: дерево, будинок, рибу, квітку.

Крім того, кожній команді потрібні папір і олівець.

Етапи гри:

Група ділиться на команди по шість-вісім гравців у кожному. Всі сидять один за іншим на стіл (спинки стільців треба повернути в бік) або на підлогу. Перший в ряд гравець отримує чистий лист паперу та олівці, останній, – картку з малюнком (більше її не повинно бачити ніхто). Кожна команда тепер буде працювати, як телефакс. Члени команди намагаються якнайшвидше і точніше перенаправляти повідомлення. Це повідомлення – просте зображення предмета, який малюється вказівним пальцем на спині в передній частині того, хто сидить. Гравці не повинні переговорюватися між собою. Коли «повідомлення» дійде до першого члена команди, він зображує на листі паперу предмет, який, як йому здається, малювали на його спині, і кричить «Готово!». Після цього можна порівняти обидві картки.

Перед початком наступного раунду з'ясуйте, чи будуть команди міняти послідовність гравців.

В кінці гри обговорюються питання:

1. Чи злагоджено працювала команда?
2. Як можна було підвищити ефективність роботи?
3. Чому швидкість, від якої команди виконували завдання, була різною?

Варіанти:

Гравці можуть посилати і текстові повідомлення, наприклад, прості слова: «так», «ні», «алло», «ура» і т. д. ін.

Вправи на монологічне мовлення

Завдання 16. Вправа «Поняття кар'єри». Викладач передає довільно

вибраному учасникові м'яч, що називає асоціацію, пов'язану з поняттям кар'єри

Учасник ловить м'яч і, у свою чергу, сам називає першу асоціацію, що приходить в голову, пов'язаний з словом «кар'єра», а потім передає м'яч іншому учасникові. Черга передається довільно за бажанням. Один з учасників

групи по ходу вправ фіксує виникли асоціації на листах ватману, накопичує «банк» уявлень про кар'єру.

Після закінчення гри відбувається обговорення питань:

1. Яким чином можна згрупувати виникли асоціації?
2. Наскільки відрізняються сучасні уявлення про кар'єру від тих, що панували 10-15 років тому?

Завдання 17. «Уміння переконувати». Опрацюйте запропоновані текст для усного повідомлення. Ваше завдання – уклавшись в п'ять хвилин використувати всі відомі вам засоби переконання, доповнити інформацію і

подати ваше повідомлення так, щоб:

а) воно звучало нейтрально, наприклад, як наукове повідомлення на конференції;

б) спростувати його, піддавати нападкам, всіляко обчорнити;

в) подати в найхвалебнішому тоні, щоб воно звучало, наприклад, як реклама приватної практики знайомого психолога.

Щастя і успіх обов'язково придуть

Психологи відзначають, що успіх обумовлений як елементами везіння, так і певною логікою та стереотипами поведінки, закладені в нас самих. Ділова людина відрізняє організацію, уміння чітко вести справи, правильно організувати робоче місце, час і себе, поєднати в своєму іміджі елегантність і діловитість. Необхідно іноді переглядати свої реальні можливості, цінності, круг спілкування – це дозволить робити плани реальнішими, а життєві горизонти відчуженішими.

Умійте позбутися від непотрібних емоцій і негативних станів – гальмуйте ваше просування вперед. Пам'ятай, що можливих рішень завжди більше, ніж ми думаємо. Розвивайте у собі упевненість, вона передається іншим, що позначиться позитивно на стані ваших справ. Вчіться умінню спілкуватися: слухати, розмовляти, ставити питання, відповідати на них.

Підійміть свої можливості, звернувшись до мови ділового одягу. Вчився розслаблятися і відновлювати свої внутрішні ресурси. Запорука успіху – в нашому бажанні рости над собою, у вдосконаленні своєї зовнішніх і особистих якостей. Успіх приходить до тих, хто в нього вірить.

Завдання 18. «Опис маршруту». Викладач називає об'єкт, відомий всім студентам (кінотеатр, музей, будь-яка навчальна заклад тощо). Пропонує скласти інструкцію для людини, зовсім незнайомої з містом, як дістатися до цей об'єкт. Завдання виконують індивідуально. Після закінчення роботи студенти зачитують свої "інструкції", визначають, хто краще впорався з завданням (чий опис маршруту найбільш зрозумілий).

Завдання 19. Виберіть компанію, в яку ви хотіли б працювати, і представте п'ятихвилинну презентацію, яка описує, чому іншим теж сподобалось б працювати в цій компанії.

Завдання 20. Вправа «Майбутній». Усім учасникам потрібно розбитися на пари і описати один одному свої плани розвитку комунікативних навичок,

НУБІП УКРАЇНИ

говорячи про їхню роль у повсякденному житті, необхідності більшого тренування, особистісного зростання і т. ін. Через 5 хвилини члени пари обмінюються ролями.

Вправи на діалогічне мовлення

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 21. «Заборонені питання». Студенти пропонують виявити себе в ролі, наприклад, продавця, лікаря, інженера, агронома, голови акціонерного товариства, льотчика. Задайте навчальний текст (бажано з психології спілкування). Пропонуйте прочитати його як би очами обраного кожним студентом "носія певної професійної ролі", а потім починається обмін питаннями з групою. Студент ставить групу питання, намагаючись користуватися термінологією відповідного фахівця. Якщо ця вимога порушується (студент користується "не своєю" термінологією), група відхиляє питання. Тоді вона формулює свою питання цьому студенту, також користуючись «його» роллювою термінологією. Студент також може прийняти або відхилити питання як неадекватне завдання.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 22. «Натяк». Студентам пропонують створити пари, причому, обрати в напарників того, про кого мало що відомо. Один зі студентів у парі бере на себе комунікативну ініціативу. Він повинен, почавши розмову далеко (наприклад, про здоров'я, погоду, навчання, інтереси), ненав'язливо перевести його на родичів, друзів, знайомих свого співрозмовника. Так як ведеться «світська бесіда» з прихованою метою дізнатися якомога більше про оточуючих співрозмовника та його ставлення до цих людей

НУБІП УКРАЇНИ

Після закінчення роботи розраховують, зі скількома особистістю ініціатору спілкування приховано вдалося познайомитися, скільки якостей кожного нового знайомого вдалося дізнатися.

НУБІП УКРАЇНИ

Студент, який виступав у ролі "розпитувач", оцінює, наскільки природною була бесіда, чи органічно вписалися в загальний тон і стиль розмова про родичів або ж він відчув, що на нього тиснуть, що його «Примусили» розповідати про те, про що він не хотів говорити. Найбільш

НУБІП УКРАЇНИ

вдалі, природні прийоми переведення бесіди в потрібне русло оголошують в групі

Завдання 23. Вправа «Інтерв'ю». Учасники розбиваються на пари і протягом 10 хвилин розмовляй з своїм партнером, намагаючись дізнатися про нього якомога більше. Потім кожен готує коротке представлення свого співбесідника. Головне завдання – підкреслити його індивідуальність, несхожість на інших. Після чого учасники по черзі представляють один одного.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 24. «Розгортання діалогу». Група розігрує діалог між двома людьми Перший студент каже: «Я зустрів друга і кажу йому: «Привіт », або «Радий тебе бачити» і т. ін.». Наступний студент відповідно до логіки розгортання спілкування (дружні теплі стосунки, більш віддалена дистанція, щира радість, стриманість і т. ін.) відповідає йому. Третій студент говорить фразу, що продовжує діалог, і так далі.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 25. Група розділяється на пари. Кожна пара обирає предмет переконливої промови: у чому саме кожен з них переконає інше (як варіант може бути: термінова робота, яку потрібно виконати; виконати роботи замість хворого колеги; зміна точки зору співрозмовника з будь-якого питання і т. ін.)

НУБІП УКРАЇНИ

Потім кожен обмірковує, яка саме методика переконання в тому, як він міг би використовувати в цій ситуації. Можна робити відповідні зауваження, записи.

НУБІП УКРАЇНИ

Після відповідної підготовки кожна пара проводить розігрування ситуації переконання. При цьому проводиться дві бесіди: спочатку одна з учасників

НУБІП УКРАЇНИ

виступає в ролі переконуючого керівника, і інший – підлеглого, потім – навпаки. Після завершення роботи проводиться обговорення отриманих

НУБІП УКРАЇНИ

результатів, аналізуються помилки, формулюється, що саме, які фактори сприяють досягненню успіху в процесі переконання.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 26. Гра «Контрабанда». Зі складу групи обирається декілька учасників на роль туристів. Після цього групі повідомляється, що туристи

НУБІП УКРАЇНИ

намагаються провезти контрабанду (якийсь предмет, що охороняється одним з контрабандистів). Що і хто ховатиме, вирішують самі туристи, вийшли за

двері Після їх повернення учасникам потрібно вгадати, хто конкретно везе

контрабанду. Для цього вони можуть ставити будь-які питання, всіляко «Наїжджати» і т. ін. Контрабандисти можуть відповісти, як їм заманеться. Туристам під час їх розміщення за дверима можна дати додаткові

рекомендації. Наприклад, зіграти ролі, що ускладнюють вгадування спрацювати як єдина команда. Завдання кожного перекопати митницю, що особисто у нього контрабанди немає. Решті учасників групи можна запропонувати виробити єдину стратегію допиту. Але рішення, хто контрабандист, кожен приймає індивідуально.

Обговорення знову-таки можна почати з того, що дати слово туристам.

Вони можуть поділитися переживаннями, що виникли під час гри. Потім надати слово таким, що вгадав вірно. На що ті звернули особливу увагу? Що допомогло вгадати? Після цього слово дається іншим. Окремо в цій грі можна обговорити прийоми переконливої поведінки в обстановці підозрілості.

Інколи цікаво грати повторно, помінявшись ролями і врахувавши результати обговорення. Якщо група дуже велика, можна створити «Акваріум», коло в колі, – декілька активних учасників, що ставлять питання контрабандистами і роблять єдиний висновок, і решта групи, де кожен приймає індивідуальне рішення.

Завдання 27. Рольова гра «Доручення завдання підлеглому» методом «Виконання ролей» Потрібно провести ділову бесіду з підлеглим з приводу доручення виробничого завдання:

а) завдання традиційне, планове;

б) завдання екстремальне, позапланове.

У грі беруть участь керівник і підлеглий. Виконуючому роль керівника необхідно продумати можливе завдання і вибрати посадову особу (наприклад, маркетолога, рекламіста, економіста та ін.), якій воно буде доручено Потім треба підготуватись за змістом ділової бесіди:

– пояснити завдання і проінструктувати підлеглиго;

– довести завдання до стадії розуміння підлеглим її суті;

НУБІП УКРАЇНИ

— мотивувати підлеглому до добросовісного та якісного виконання завдання

При доведенні завдання до свідомості підлеглому керівника має досягти того, щоб підлеглий чітко себе уявив: що? коли? яким чином? у яких умовах?

НУБІП УКРАЇНИ

якими силами і якими засобами? до якого терміну? з якими кінцевими результатами потрібно зробити доручене завдання. В ході ділової бесіди керівник повинен отримати відповіді на наступні питання (щоб ухвалити правильне рішення):

1. Чи зможе даний підлеглий виконати запропонований завдання?

2. Чи бажає він виконувати дане завдання?

3. У який інструктор та який ступінь він потребує?

НУБІП УКРАЇНИ

Виконуючому роль підлеглому з боку організатора заняття дається установка на відмову від виконання завдання. Як аргументи відмови

НУБІП УКРАЇНИ

використовується недостатня професійна компетенція. Така установка організатора заняття дозволить виконати роль керівника застосувати психолого-педагогічні та комунікативні прийоми до підлеглому, формуючи у його психологічну готовність до виконання завдання.

НУБІП УКРАЇНИ

Виконуючий роль керівника проводить ділову бесіду з підлеглим в двох варіантах: спочатку планове завдання, потім — екстремальне, тобто позапланове тривалістю від 15 до 20 хв. Решта учасників заняття виступає в ролі «компетентних суддів». Їх мета — аналіз результатів проведення ділової

НУБІП УКРАЇНИ

бесіди, інструктажу та використаних комунікативних прийомів. Після розігрування проводиться дискусія, в якій беруть участь всі учасники.

Попередня підготовка до ділової бесіди — доручення завдання:

1. Придумайте і сформулюйте у вигляді управлінського рішення

завдання, а також умови, необхідні для його реалізації.

2. Поставте перед собою цілі майбутньої розмови.

НУБІП УКРАЇНИ

3. Заздалегідь складіть план бесіди, продумайте час, місце і організаційні умови її проведення.

4. Продумайте початок бесіди, введення співбесідника в розмову, умова створення атмосфери повної довіри.

5. Підготуйте питання до підлеглого, з'ясування яких допоможе досягти поставленої мети.

Примітка: для виконання цього завдання виконує роль керівника відводиться 10 хвилин.

Хід виконання завдання:

- Запросити себе підлеглого і пояснити причину виклику.
- Поясніть сенс роботи, яку потрібно виконати підлеглому, і запитайте він, чи зможе він справитися з ним.
- Відповідайте на всі питання підлеглого щодо майбутньої роботи; якщо необхідно, покажіть йому, як він це може зробити.

• Поясніть вимоги щодо термінів виконання даної роботи та інформування вас про хід її виконання.

• Попросіть підлеглого повторити завдання або запитати, з чого він збирається почати

• Прояви довіру до можливостей підлеглого, використовуйте прийом «Авансоване схвалення».

• У разі відмови підлеглого від виконання завдання з'ясуйте причини відмов, спробуйте їх усунути, мотивуйте фахівця з урахуванням його особистих очікувань, доведіть бесіду до кінця

• Завершіть бесіду конкретним рішенням і діями.

Оцініть якість проведеної бесіди за наступними питаннями:

1. Чи чітко сформулював питання керівник?
2. Чи вдалося керівникові повідомити підлеглому всю важливу і необхідну інформацію?
3. Чи правильно ставив керівник питання, чи не спрямований він їх і відповіді?
4. Чи правильно провів керівник інструктаж за завданням?
5. Чи ясно керівник уявив себе мету і завдання даної бесіди?

6. Чи правильно поведився керівник під час бесіди використовуючи вербальні і невербальні сигнали?

7. Чи проходила бесіда у формі діалогу, чи дослухував керівник аргументи та відповіді підлеглого?

8. Чи вдалася керівникові створити невимушену атмосферу? Чи правильно він використовував з цією метою психологічні прийоми?

9. Чи грамотно керівник реагує на психотип підлеглого, чи використовував його особливості в комунікативній стратегії?

10. Чи правильно вибрав керівник моделі спілкування?

11. Чи ефективно пройшла ділова бесіда?

Завдання 28. Гра «Мафія». Гравці сідають в обличчі обличчя до центру. Ведучий роздає учасникам по одній спеціальній картці, обговоривши заздалегідь, які карти позначають «мафіозі». Їх кількість залежить від розмірів

групи і не повинно перевищувати трьох учасників. Наприклад, на групу з 15-16 чоловік це 3-4 мафіозі. Гравці дивляться карти, нікому їх не показуючи, після чого їх збирають. Мафіозі ніяк не повинні показувати свою приналежність, а «чесні люди» повинні виявляти їх за особливостями поведінки і, образно кажучи, «поставити до стінки»:

«На місто опускається ніч. Мешканці сплять, говорить ведучий, всі учасники закривають очі, а ведучий продовжує: – мафія знайомиться!».

Мафіозі відкривають очі і знаходять погляди один одного. Після цього ведучий пропонує їм закрити очі і говорити: «Наступив ранок. Містом промайнула звістка про те, що з'явилася мафія. Жителі обговорюють це повідомлення і намагаються вгадати, хто саме злочинця».

Група розплющує очі і веде обговорення, аналізуючи поведінку кожного учасника. Для спрощення роботи кожен може просто назвати свої кандидатів.

(Зазвичай за один хід гравець називає число підозрюваних, яка дорівнює кількості мафіозі, але за кожне коло ігри вирок приймається тільки одному.)

Той, хто набрав більшість голосів, вважається «засудженим».

Якщо група вгадала вірно, то ведучий говорить: «Вітаю! Ви убили мафіозі», і група продовжує обговорення. Якщо ж учасники указують невірню, ведучий оголошує: «На жаль Ви вбили чесну людину!» Гравець, на якому

вказує група, вибуває з подальшої гри. Ведучий говорить: «У місто приходить ніч.

Всі жителі сплять. Всі закривають очі, і через якийсь час, коли ведучий переконаний, що ніхто не підглядає, він дає знак мафії, наприклад: «Тільки мафія не спить. Вона виходить на полювання». Люди мафії розплющують очі, вибирають жертву, поглядами домовляються і показують її ведучому, після чого знов закривають очі.

«Наступив ранок! – оголошує ведучий. – Місто прокинулося, і його жителі дізналися страшне повідомлення. Цієї ночі був убитий мирний житель:

– ведучий показує ту учасницю, яку вибрали мафіозі. – Хто ж злочинця? »

Група відновлює обговорення. Гра продовжується до тих пір, поки не будуть виявлені і усунені всі мафіозі або кількість мирних жителів не стане менше кількості бандитів (у цій ситуації гра втрачає сенс).

Якщо гра пройшла швидко, то можна провести її кілька разів. Для того, щоб додати грі велику драматичність та дати волю акторським талантам та фантазіям, можна запропонувати кожному учаснику вибрати для себе певну роль: мер, торговець, пенсіонер і тому подібне. Дуже часто на гру проєктуються стереотипи поведінки, властиві учасникам у житті.

В процесі обговорення кандидатів у засуджені можна давати їм останнє слово з тим, щоб вони спробували відвести від себе підозрі (при цьому наводяться будь-які аргументи), зробивши ігровий акцент саме на тому, щоб за всяку ціну «залишитися в живих». При остаточному голосуванні учасники

можуть змінювати свою точку зору, можуть і взагалі виправдати підозрюваного. Це виводить гравців на усвідомлення здатності захищати себе, на розуміння своєї значущості, самоцінності або навпаки:

Можна зробити основний наголос саме на обговоренні підозрюваних, виділити адвоката та прокурора, моделюючи процес прийняття групового рішення

Завдання 29. Ділова гра «Кадрове питання».

Групи необхідно розділити на підгрупи по 3 – 4 людини. Кожна група отримує бланки з інструкцією, з коротким описом професій, зазначених на ринку праці та професій, які не мають попиту, а також конкурентоспроможні професії сьогодні на ринку праці.

Інструкція:

1. У списку запропонованих професій слід обрати ті, які відносяться до фармацевтичного бізнесу та необхідні для вирішення завдань бізнес-Ваша справа: фармацевтичне виробництво та продаж ліків. Підказка: завдання вибору спрощується, якщо спершу ознайомитися з інформацією про професії, а

потім побудувати схему «руху товару» (Від виробника до споживача.) На листі записуються вибрані професії.

2. Придумай «бренд» (торгову марку і кредо) своєї компанії».

Інформація про «бренд» в списку професій.

3. Вакансії вибраних вами професій повинні бути заповнені конкретними людьми. Хай це будуть ваші однокласники, особистісні якості які відповідають вимогам вибраних професій.

Підказка: для того, щоб зробити вибір, необхідно оцінити вимоги, які професія висуває до особистості людини, і зіставити з її можливостями.

4. Потрібно не забути про «інформаційний полі» – справу потрібне «Розкручування»! Необхідно розробити програму рекламної акції.

5. Захист проєктів.

Після закінчення гри відбувається обговорення результатів, студенти говорять про те, що нові вони дізналися з сьогоднішнього заняття, діляться своїми враженнями від роботи.

Завдання 30. «Оцінювання в парах». Всі учасники розбиваються на пари, один з членів пари позначається буквою «А», інший – буквою «Б». Після

НУБІП УКРАЇНИ

Цього учасник «А» проводить оцінку початковому своєму рівню комунікативної компетентності, потім іншого учасника відповідно до наступних критеріїв.

Контрольні питання для оцінки:

НУБІП УКРАЇНИ

- Монологічне мовлення -
- Діалогічне мовлення -
- Активне слухання -
- Пасивне слухання -

НУБІП УКРАЇНИ

- Перцепція -
- Уміння аналізувати помилки співрозмовників -

Після оцінки учасники кожної пари порівнюють отримані результати і встановлюють, на скільки самооцінка співпадає з оцінкою іншим членом

групи. Потім проводиться обговорення результатів в діяльності:

НУБІП УКРАЇНИ

- чому навчалися під час виконання вправи;
- чому результати оцінки іншим і самооцінками співпадають не у всіх;
- над чим ще потрібно працювати, щоб підвищити рівень комунікативної компетентності;

НУБІП УКРАЇНИ

які знання, придбані в результаті виконання цього вправи, можуть бути співвіднесені з особистим або професійним життям учасників.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 31. «Чому я навчився». Викладач просить всіх учасників по черзі розповідають про три речі, яким їм вдалося навчитися в ході виконання вправи або завдання. Потім проводиться обговорення, які комунікативні знання, уміння та навички засвоїла всю групу повністю, а що ще необхідно повторити для кращого усвідомлення та запам'ятовування.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдання 32. «Дослідження вибраної теми». Всі учасники розбиваються на пари. Кожній парі надається 20 хвилин для того, щоб вона могла провести серйозне дослідження якогось конкретної теми. Мета учасників – докладно вивчити всі аспекти вибраної теми. Важливо, щоб учасники не відходили від теми і продовжували роботу впродовж усіх 20 хвилин. Вони повинні відстежувати всі наявні ускладнення, спроби перервати обговорення або

відхилитися від теми. Для роботи можна брати будь-яку тему, якщо тільки не виникає підозри, що вона підібрана спеціально для того, щоб легко було виконати вправу. Дана вправа допомагає дисциплінувати групу і надає

матеріал для достатньо докладного аналізу. Це може бути аналіз навичок слухання, ступені самоусвідомлення та невербальної комунікації, перцепції тощо.

Після цього викладач просить усіх учасників сісти в спільне коло. Далі проводиться обговорення вправ, при цьому особливо підкреслюються два аспекти: по-перше, процес виконання вправи (як учасники його виконували і що при цьому відчували), а по-друге зміст (те, про що учасники говорили, виконуючи вправу). Також викладач повинен допомагати групі у визначенні способів, за допомогою якого знання, придбані в результаті виконання даної вправи, можуть бути співвіднесені з особистим або професійним життям учасників. По можливості тренер також бере участь у виконанні вправ.

Завершується вправа на тому, що учасники знову розбиваються на пари і обговорюють, що їм більше і менше всього в ньому сподобалось. Вони також можуть поставити один одному оцінки за виконання вправи.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Додаток Б

Вправи та завдання з інтерактивними методами виховання для

підвищення комунікативної активності студентів в освітньому процесі

аграрних коледжів

НУБІП України

Завдання 1. Назвіть двох громадських діячів, промову яких ви чули особисто або по телевізору. Опишіть, що має зробити кожен з них, щоб виступати краще.

НУБІП України

Завдання 2. Вправа для рефлексії «Дерево мети». Оснащення і реквізит: Контурне зображення дерева на плакаті, маркери (фломастери).

Інструкція: «Це дерево мети. Намальоване дерево виступає символічною шкалою ваших досягнень. Коріння – це точка відліку, мінімальний прояв якостей і умінь, а крона – максимальний рівень прояву реальних або можливих умінь. Зараз напишіть своє ім'я маркером (фломастером) в тому місці, де ви зараз, на вашу думку, знаходитеся на цій шкалі». Процедура повторюється після проведення заняття, при цьому ведучий просить учасників стрілкою прокреслити напрям переміщення рівня.

Після вправ відбувається обговорення. Символічне значення досягнутого носить підтримуючий характер і може виступати предметом обговорення під час занять не один раз. Повторне виконання завдання сприяє тому, щоб зроби прагнення учасників наближені до реального життя

Завдання 3. «Портрет ідеальної людини». Кожен учасник отримує 6 смужок паперу, на них він пише ідеальні якості, які він би хотів би мати. Потім учасники збираються в групи по 4 людини, синтезують якості (якщо якісь якість повторюються, то одне прибирають, інше залишають) Наступний крок: об'єднання груп в один, синтез всіх наявних якостей. У результаті хто-небудь з групи зачитує зібрані якості ідеальної людини.

Завдання 4. Ділова гра «Відбірковий інтерв'ю при приведенні до роботи». В групі формується відбіркова комісія з трьох чоловік, решта

студентів виступає в ролі претендентів на вакантні посади. Ведучий оголошує про конкурсний набір в службу персоналу в новостворювану філію престижної фірми з виробництва та збуту комп'ютерного обладнання в

наступних групах: планування і найму співробітників; мотивації, стимулювання та оплати праці; трудових та дисциплінарних відносин; профорієнтації та соціальної адаптації; підготовки та кар'єрного зростання кадрів; вивчення і оцінки кадрів; підвищення якості трудового життя; охорона праці та техніки безпека

Для відбору претендентів використовується панельне інтерв'ю, яке проводить спеціальну відбіркову комісію. Кожному кандидату дається 5 хвилин на підготовку і 10 хвилин на виступ. У своєму виступі він повинен:

- охарактеризувати мотиви, що спонукали його взяти участь у конкурсі, пояснити свій вибір конкретної групи;

- продемонструвати професійну компетентність;
- розповісти про те, що нового та корисного він може принести фірмі.

Відбіркова комісія оцінює кандидатів у спеціальні картки по п'ятибальній системі. Той, хто набрав найбільшу кількість балів оголошується переможцем, тобто буде прийнятий на роботу.

Завдання 5. «Оцінка комунікативних здібностей менеджера». Часто нашу країну називають сировинним придатком Заходу. Це обумовлено тим, що ми більше продаємо сировину, а не готовий продукт. Наприклад, продаємо

Японії ліс, а вигідно (у двох-три рази) продавати дошки, зібрані в пакет, а ще краще – шитові будинки, меблі. Те ж саме ми робимо з іншими корисними запасами. Із-за відсутності сервісного обслуговування деякі види виробів, що поставляються за кордон, ми вимушені продавати набагато дешевше.

Аналогічна картина відносно деяких марок вітчизняних годинників.

Прекрасні за якістю годинникові механізми, але з низьким рівнем дизайну купують фірми багатьох країн, міняють в них корпус і циферблат і перепродають вже за вищою ціною. Порядок розробки ситуації. Необхідно уважно вивчити викладені точки зору і сформулювати чотири відповіді на

питання: «Чому це робиться (робилося)?» Робота в комітетах: а) кожен учасник оцінює ситуацію і самостійно відповідає на питання: «Чому?». Відповіді слід записувати на окремому листі. Вони повинні відповідати дискретній формі (одно-два слова); б) голова комітету збирає листи з відповідями і починає обговорення; в) в результаті обговорення відбирають три-чотири відповіді. Голови комітетів докладають про підсумки роботи. У обговоренні доповідей і ухваленні рішень беруть участь всі слухачі.

Шкала оцінки учасника групової роботи

Уміння переконувати	987654321	Невміння переконувати
Здатність до співпраці	987654321	Нездатність до співпраці
Адаптація в новій ситуації	987654321	Нездатність до адаптації в новій ситуації
Самоконтроль	987654321	Нестриманість
Уміння володіти мовою	987654321	Невміння володіти мовою
Словниковий запас	987654321	Недостатній запас слів
Уміння слухати співбесідника	987654321	Невміння слухати співбесідника
Здатність до творчого мислення	987654321	Відсутність творчого мислення
Уміння аргументувати свої доводи	987654321	Невміння аргументувати свої доводи
Етичність поведінки	987654321	Неетичність поведінки

Оцінка діяльності команд

- Члени експертної ради оцінюють комунікативні здібності кожного учасника за пропонованою шкалою (див. нижче), на кожному рядку якого наголошується відповідний бал – ставиться хрестик.
- Шляхом з'єднання всіх хрестиків викреслюється графік комунікативних здібностей.
- Підраховується загальна сума балів. Результат менше 40 показує низьку здатність, більше 70 – високу.

Завдання 6. Ділова гра «Конфлікт на промисловому підприємстві»

Етапи гри:

1. Інформування: Акціонерне підприємство, що випускає продукцію хімічного профілю (наприклад, миючі засоби), опинилось на межі банкрутства. Продукція підприємства з-за низької якості та високої вартість не підтримує конкуренцію на ринку збуту. Для рентабельної роботи підприємства необхідно вжити наступні заходи:

- а) замінити застаріле обладнання на нове;
- б) скоротити приблизно на половину кількість працівників;
- в) підвищити кваліфікацію працівникам, що залишилися;
- г) знайти (привернути) додаткове фінансування;
- д) радикально перебудувати всю структуру підприємства.

На підприємстві працюють 100-150 чоловік. Всі працівники розділяються на наступні категорії:

- а) адміністративно-управлінський апарат;
- б) працівники передпенсійного віку;
- в) жінки, що мають малолітніх дітей;
- г) решта всіх працівників.

Всі працівники є акціонерами свого підприємства.

2. Учасники гри.

Генеральний директор підприємства.

Технічний директор.

Менеджер з фінансів.

Менеджер з персоналу.

Голова профспілкового комітету.

Представники всіх категорій працівників (а, б, в, г).

Група експертів.

3. Умови гри. Проходять загальні збори працівників підприємства, на якому розгортається дискусія щодо шляхів і методів реконструкції підприємства.

Генеральний директор відкриває збори та в загальних рисах доповідає про ситуацію, що склалася.

Технічний директор говорить про необхідність впровадження прогресивної технології, пропонує свої варіанти реконструкції підприємства.

Менеджер по фінансах пропонує можливі варіанти залучення додаткового фінансування, необхідного для проведення реконструкції підприємства і вирішення кадрових питань.

Менеджер з персоналу висловлює свою думку про шляхи вирішення кадрових проблем.

Голова профкому відстоює права працівників підприємства та пропонує свої варіанти вирішення проблеми.

Представники всіх категорій працівників прагнуть захистити свої колеги і висловлюють свою точку зору щодо реконструкції підприємства.

Генеральний директор підводить підсумки дискусії.

Обговорення гри: Висловлювання експертів з проблем реформування підприємства та про хід дискусії. Відбувається загальне обговорення результату гри.

Завдання 7. Ділова гра «Зіпсований телефон».

З членів групи обираються 5 студентів, між якими розподіляються і ролі: 1-й, 2-й, 3-й, 4-й, 5-й заступники. Всім п'яти заступникам пропонується вийти з аудиторії і чекати виклику в установленому порядку черги. Керівник гри інспектує тих, хто сидить у аудиторії:

а) уважно слухати кожного заступника;
б) виявити помилки, припущені при передачі інформації: заміна слова, пропуск інформації, неточність в передачі сенсу, домисли та фантазії та ін.

в) визначити, хто з заступників допустив помилки.

Керівник гри викликає першого заступника і просить його запам'ятати інструкція, яку він повинен передати другому, другий – третій, третій – четвертий, четвертий – п'ятий, а п'ятий повинен виконати це завдання.

Кожен з передавачів інформацію відразу ж «виїжджає на відрядження».

Інструкція: П'ятий член вашої команди, увійшовши до аудиторії, повинен, як вже зазначено, не переказувати, а виконувати наступні дії:

- вибрати п'ять чоловік, які не є членами вашої команди;

- поставити їх зліва направо в алфавітному порядку їх прізвищ, але починаючи з першої букви прізвища, а з другої;

- останній в створеному ряду, дати завдання переставити залишившись за будь-яким принципом і останнього в цьому новому ряді сказати «слова втіхи» у зв'язку з тим, що він виявився останнім;

- останній член команди, тобто п'ятий, зобов'язаний доповісти керівник гри: «Завдання виконано!»

Примітка: керівник гри надзвичайно важливо, щоб перший заступник

освоїв як слід інструкцію. З цією метою можна використовувати наступні

прийоми:

- повторення
- розчленовування на фрагменти,

- наведення прикладів, наприклад Іванов – Ванов та ін.

- акцентування уваги на тому, що інструкція виконують дві людини: спершу п'ятий, останній член команди, а потім п'ятий, що опинився в алфавітному порядку в створеному ряду останнім, і знову останній член команди, тобто п'ятий заступник – за допомогою питань перевірити засвоєність інформації.

Перший заступник викликає інше і передає йому інструкцію.

Якими-небудь записами користуватися не дозволяється; слухачі, що сидять в аудиторії, фіксують персональні помилки заступників при передачі і

отримання інформації, а також причини спотворень:

- неточність передачі;
- відсутність контролю за тим, чи вірно зрозуміла інструкція;
- довільне спрощення;
- ігнорування зворотного зв'язку;

неуважність;
 безвідповідальність по відношенню до проблеми партнера.
 Після дій п'ятого заступника керівник проводить ретельний аналіз,

знайомить з текстом тих, хто грає і підводить підсумки гри. Доцільно виділити тих, хто прагнув працювати якнайкраще. В кінці гри можна скласти «пам'ятку», залучивши в неї правила ефективного слухання

Завдання 8. Ділова гра «Інвалідне крісло». Перероблювальний завод, на якому діють провідні методи організації виробництва, заслужив високу оцінку як у нашій країні, так і за кордоном. На завод потрібно прийняти співробітника на посаду координатора програм, в чому обов'язки входять організація та виконання всіх функцій, пов'язаних з прийомом відвідувачів і гостей з інших організацій, які приблизно раз на місяць приїжджають для огляду заводу.

Відділ по зв'язках з громадськістю наполягає, щоб з відвідувачі поводитись як з вельми важливими особами і приділяти їм максимум уваги.

Кандидат володіє високою кваліфікацією та приємним в спілкуванні, володіє декількома мовами і міг би ідеально підійти до цієї посади за винятком одного обставини – він прихований до інвалідного крісла. Хоча в принципі керівництво організації не заперечує проти прийому на роботу люди з фізичними обмеженнями, все ж таки воно сумнівається, чи зможе цей кандидат виконувати свою роботу. Наприклад, яким чином він зможе їздити в аеропорт зустрічати гостей, влаштувати їх в готель, організувати обзор заводу і т.п.?

Постановка завдання. Сформулювати і забезпечити сприятливі умови найму людей з фізичними чи розумовими обмеженнями.

Методичні вказівки. Наймання в організацію співробітників з обмеженими можливостями припускає визначення:

умови найма кандидатів з обмеженими можливостями;

аргументи "за і проти" найму таких кандидатів;

переваги при прийнятті на роботу (за законодавством і крім нього), що надаються людям з обмеженими можливостями.

Опис ходу ділової гри.

1. Студенти діляться на групи від 5 до 12 чоловік. Зі всіх студентів вибираються два добровольці для виконання ролей менеджера по підборі персонал та кандидат на вакантну посаду, які просять покинути аудиторію на 15 хв., щоб ознайомитися зі своїми ролями.

2. У цей час в групах відбувається загальне обговорення проблеми. Аудиторії можуть бути поставлені наступні питання: «Якби хотіли отримати яку-небудь роботу, а один з кандидатів володів би такою ж кваліфікацією, як і Ви, але при цьому отримав роботу тільки з тієї причини, що у нього обмежені можливості, що є Ви відчували?»

3. Після 15 хв. обговорення закінчується пропозицією повернутися до він пізніше. Копії ролей роздаються решті членів групи, потім в аудиторію запрошуються виконавці ролей. Вони розігрують ситуацію. Менеджер компанії повинна протягом всього співбесіди стояти, а кандидата – сидіти.

4. Потім можна повторити гру кілька разів з різними парами учасників, а потім порівняти різні інтерпретації. Наступній і подальшим парам учасників можна не виходити з кімнати для вивчення своїх ролей, оскільки вони вже бачили цю ситуацію у виконанні інших учасників.